

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Hur inverkar tron?

En intervjuundersökning om blivande lärare och religion

Kristian Tyrberg

Termin: HT 13

Kurs: RKS 310, Religionsvetenskap för blivande
lärare, 30 hp

Nivå: Kandidatnivå, examensarbete inom
lärarprogrammet

Handledare: Karin Kittelmann Flensner

Examinator: Wilhelm Kardemark

Abstrakt

Uppsatsens syfte var att undersöka hur blivande lärare i religionskunskap som själva var troende eller icke-troende såg på sin egen roll som lärare i den icke-konfessionella skolan. Utifrån syftet formulerades tre frågor. Dessa undrade hur de blivande lärarna resonerade kring för- respektive nackdelar med att vara troende eller icke-troende lärare i religionskunskap i Sverige idag samt hur de förhöll sig till skolans krav på en allsidig och saklig undervisning utifrån att de själva var troende eller icke-troende. Den metod som har använts är enskilda kvalitativa intervjuer. Totalt har åtta personer intervjuats. Det empiriska materialet har analyserats med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys. Den teori och tidigare forskning som har använts är olika sekulariseringsteorier samt forskning kring skolan och den professionella lärarrollen. Resultatet har presenterats med utgångspunkt i de tre frågeställningarna och sedan delats upp utifrån olika kategorier som framkommit i intervjupersonernas svar. I resultatet framkommer bland annat att intervjupersonerna menar att deras livsåskådning kan bidra till att de får en större förståelse, både för individer och grupper. När de blivande lärarna resonerar kring eventuella nackdelar med att vara troende eller icke-troende menar de att det finns en risk för en snedvriden framställning, utöver detta menar de att de inte kan se några direkta nackdelar. Utifrån olika perspektiv resonerar intervjupersonerna även kring objektivitetens roll och funktion i en allsidig och saklig undervisning i en icke-konfessionell skola i det sekulära Sverige.

Nyckelord: lärarstudenter, troende, icke-konfessionell undervisning, sekularisering

Innehållsförteckning

Inledning.....	4
Problem.....	5
Syfte.....	5
Frågeställning.....	6
Bakgrund och tidigare forskning.....	6
Religionsundervisningen i Sverige.....	6
Sekularisering.....	8
Forskning kring skola och undervisning.....	8
Läraryrollen.....	11
Religionsdidaktik.....	12
Teori.....	13
Sekulariseringsteorier.....	13
Metod.....	17
Kvalitativ intervju.....	17
Intervjuguide.....	18
Urval.....	19
Intervjupersonerna.....	21
Inspelning och transkribering.....	21
Innehållsanalys.....	22
Validitet och reliabilitet.....	23
Etik.....	25
Resultat och analys.....	25
Hur resonerar blivande lärare kring fördelarna med att vara troende eller icke-troende lärare i religionskunskap i Sverige idag?.....	25
Förståelse för individen.....	26
Förståelse för grupper.....	27
Utåtriktat perspektiv.....	29
Sammanfattning.....	31
Hur resonerar blivande lärare kring nackdelarna med att vara troende eller icke-troende lärare i religionskunskap i Sverige idag?.....	31
Svårt se problem.....	31
Snedvriden framställning.....	32
Sammanfattning.....	34
Hur förhåller sig de blivande lärarna till sin egen tro eller icke-tro i relation till skolans mål om en allsidig och saklig undervisning?.....	34
Objektivitet är inte möjligt.....	34
Objektivitet är en del av läraryrollen.....	35
Objektivitet är helt naturligt.....	37
Sammanfattning.....	38
Diskussion.....	38
Resultatens betydelse för läraryrollen.....	41
Slutsats.....	41
Vidare forskning.....	42
Litteraturförteckning.....	43
Bilaga 1: Intervjuguide.....	47

Inledning

Det Sverige som man som religionslärare möter idag är ett land där nästan hälften av befolkningen säger att de tror på Gud, även om det förvisso är betydligt färre som besöker en gudstjänst eller annan form av religiöst möte (Bromander, 2013:296; Weibull & Strid, 2011:338). Det är på samma gång något som man medvetet eller omedvetet möter och ska bemöta i sitt dagliga arbete. Vilket förhållningssätt de som arbetar inom skolan har eller ska ha är inte alltid helt givet. I läroplanen finns det en möjlig konflikt i att skolan ska vara icke-konfessionell samtidigt som det ska finnas ett tydligt inslag och påverkan från det som benämns härröra från den kristna traditionen och den västerländska humanismen (Lgr 11, 2011:7). Den problematik som kan finnas kan även bero på att Sverige i vissa fall räknas som ett av världens mest sekulariserade länder (Andersson & Sander, 2009:27). Vilket förhållningssätt de som arbetar i skolan har är särskilt viktigt eftersom eleverna kommer från väldigt olika bakgrund och har olika erfarenheter och åsikter om traditionell religion eller icke-religion. Trots att Sverige räknas som ett sekulärt land är ändå en stor del av befolkningen del av ett religiöst samfund, även om det ska sägas att det skiljer mycket kring hur aktiva dessa människor är (Bromander, 2013:298). På samma gång är det en stor del av befolkningen som har en negativ uppfattning om världsreligionerna, även om kristendomen och buddhismen är undantag och istället är de religioner där befolkningen har en övervägande positiv uppfattning (Weibull, 2012:547).

Bland den yngre delen av befolkningen skiljer sig dessa siffror en del, vilket i princip kan innebära de elever som man möter som blivande religionslärare för högstadiet eller gymnasiet. Denna grupp av människor har en mer positiv inställning till samtliga världsreligioner än befolkningen i övrigt, med undantaget att de inte har en lika positiv inställning till kristendomen. Hinduismen och buddhismen är de religioner som positivt sticker ut i jämförelse med de andra åldersgrupperna (Weibull, 2012:550). Hur man ska bemöta de elever som är troende är inte helt enkelt och okomplicerat, tidigare studier har visat att dessa elever i många fall uppfattar att den undervisning som genomförs inte överensstämmer med hur de själva ser på sin religion (Moulin, 2011:316ff). Samtidigt är det rimligt att anta att det finns flera lärare i den svenska skolan som själva är troende men som trots detta ska förmedla en saklig bild av religionerna, både den de själva tillhör men även de övriga religionerna och livsåskådningarna. Hur de förhåller sig till detta är något som jag vill fokusera på och undersöka i den här uppsatsen.

Hur ser en troende lärare på sig själv, sin tro och sin lärarroll? Hur förhåller personen sig till att den har en egen tro? Kan det vara på det viset att läraren är öppen med sin livsåskådning gentemot eleverna för att på så sätt träna eleverna i det som nämns i kursplanen för religionskunskap i grundskolan? Där står det nämligen att eleverna ska ”utveckla kunskap om hur man kritiskt granskar källor och samhällsfrågor med koppling till religioner och andra livsåskådningar” (Lgr11, 2011:186), och i det skulle det kanske även kunna ligga att granska läraren som en källa. Läraren förväntas förmedla kunskaperna på ett sakligt sätt, men samtidigt kan man fundera på om det är rimligt att tro att läraren helt kan friställa sig från sin förkunskap och livsåskådning, oavsett om det gäller en tro eller en icke-tro. Vänder man på det kan det kanske vara så att en lärare som är troende har större möjlighet att förmedla en förståelse för ”andra människors sätt att tänka och leva” (Lgr11, 2011:186) när det gäller världsreligionerna, medan den icke-troende har en liknande fördel när det till exempel gäller en ateistisk livsåskådning. En del av religionsämnets syfte handlar nämligen om att försöka förstå medmänniskan. Det jag vill undersöka är därför hur lärare med en bestämd religiös tillhörighet eller livsåskådning ser på sin blivande yrkesroll i relation till sin egen tro eller icke-tro.

Problem

Den vetenskapliga problematik som jag utgår från handlar om de kontraster som lärare idag kan möta i sitt arbete. Lärarna verkar i ett land som hör till ett av världens mest sekulariserade och i en skola som är icke-konfessionell och allsidigt ska förmedla olika uppfattningar samt undervisa kring vilken roll religionen kan spela och spelar i dagens samhälle. På samma gång som de själva tror på ett bestämt sätt, vilket kan påverka deras eget liv i olika stor utsträckning, finns det förväntningar och föreställningar kring hur de ska agera utifrån den professionella lärarrollen. Det skulle kunna innebära att de blivande lärarna uppfattar att det finns en konflikt mellan det inre (den egna, personliga tron) och det yttre (läroplan och professionsrollen).

Syfte

Syftet med uppsatsen är att ta reda på hur blivande lärare resonerar och förhåller sig till en egen personliga tron i relation till sin framtida profession. Uppsatsen syftar även till att undersöka om och i så fall på vilket sätt de anser att den egna tron kommer i konflikt med de förväntningar och krav

som skolan har och som finns inom ämnet religionskunskap.

Frågeställning

För att kunna nå studiens syfte kommer följande frågeställningar att besvaras:

Hur resonerar blivande lärare kring fördelarna med att vara troende eller icke-troende lärare i religionskunskap i Sverige idag?

Hur resonerar blivande lärare kring nackdelarna med att vara troende eller icke-troende lärare i religionskunskap i Sverige idag?

Hur förhåller sig de blivande lärarna till sin egen tro eller icke-tro i relation till skolans mål om en allsidig och saklig undervisning?

Bakgrund och tidigare forskning

I den här delen kommer jag presentera hur religionsämnet utvecklats till att bli vad det är idag, men även hur forskningsfältet överlag ser ut. Det handlar till stor del om att placera in mitt arbete i ett större sammanhang av den forskning som bedrivs och på olika sätt mer eller mindre påverkar och berör min undersökning. Sekulariseringen och teorier kring det är en del som kommer presenteras i teoridelen, i den tidigare forskningen kommer enbart empiri i form av statistik som har blivit kopplat till sekulariseringen presenteras.

Religionsundervisningen i Sverige

Den religionsundervisning som har bedrivits och bedrivs i Sverige har förändrats flera gånger under 1900-talet, innan den blivit vad den är idag. Religionsundervisning har haft en hög status i den svenska skolan, vilket bland annat bekräftas av att det var det ämne som var det första som presenterades i kursplanen fram till år 1955 (Larsson, 2006:113). Kyrkans starka ställning i Sverige har under lång tid inneburit att de har ansvarat inte bara för religionsundervisningen utan för hela skolgången. När folkskolan infördes 1842 hade religionskunskapen en viktig roll och bestod då av katekes och biblisk historia, för att senare även kompletteras med kyrkohistoria. I början av 1900-talet förändrades religionskunskapsämnet genom att bli mer allmänt och mindre konfessionellt, även om det innebar stora protester bland befolkningen (Larsson, 2006:116f,119f). 1919 skedde

ytterligare en svängning i inriktningen av ämnet, när det blev en kristendomsundervisning som dels skulle vara mer tolerant och inte nedvärderande av andra övertygelser och dels att den skulle vara anpassad för barnen, vilket inte hade varit någon självklarhet. Fram till 1951 fanns det även ett krav på att lärarna skulle tillhöra Svenska kyrkan och bekänna sig till kristendomsläran (Larsson, 2006:123,126).

Från 1962 skedde den stora förändringen som innebar att undervisningen nu skulle vara neutral och objektiv, samtidigt som den fick betydligt färre lektionstimmar till sitt förfogande. Kristendomens särställning var nu begränsad till att den var en kulturell tradition som eleverna skulle känna till. Den nya undervisningen inom religionskunskapsämnet kom även att omfatta så kallade livsfrågor som komplement till de övriga delarna av religionshistoria och kyrkokunskap (Larsson, 2006:129f,134f). Det var även under den här tiden som skolan i helhet och religionsundervisningen i synnerhet fokuserade på att det skulle vara en objektiv undervisning (Almén, 2000:64). Den icke-konfessionella skolans syfte var att den inte skulle utestänga någon, utan att man oavsett livsåskådning skulle kunna gå där utan att behöva bli ensidigt påverkad av någon inriktning. Religionsfriheten innebär även en rättighet att få vara troende och bekänna sig till en bestämd religion, samtidigt som själva undervisningen var icke-konfessionell (Borevi, 1997:50).

Att ha icke-konfessionell religionsundervisning är ingen självklarhet i övriga delar av Europa, utan är något som främst existerar i de nordiska länderna och England medan många andra länder har en konfessionell undervisning. Sverige tas särskilt upp som ett exempel när det gäller sekulariseringens roll i att undervisningen övergått från konfessionell till icke-konfessionell. Medan det annars sägs bero på sekulariseringen att undervisningen genomgått den förändringen, går det i Sveriges fall att även reflektera kring om religionsundervisningens förändring har bidragit till själva sekulariseringen (Willaime, 2007:60f). Denna tanke kan möjligen sägas bekräftas av det faktum att den förändring som innebar att kristendomskunskapen bytte namn till religionskunskap och fick mindre undervisningstid vållade stora protester 1963. En namninsamling mot dessa förändringar undertecknades av över två miljoner människor, men fick trots det ingen större effekt (Larsson, 2006:129). Religionsämnet har under slutet av 1900-talet och in på 2000-talet dels handlat om individens möjlighet att reflektera och fundera kring olika livsfrågor och etiska ställningstaganden, men även kring vilken funktion och vilket innehåll som religionerna fyller på en mer samhälls- eller kulturnivå. Genom att fler elever med skiftande religiös bakgrund har kommit in i den svenska skolan har också behovet av kunskaper kring olika religioner ökat (Larsson, 2006:136ff). Sedan 2011 är det

nya kursplaner för religionsämnet, både i grundskolan och i gymnasiet (Lgr 11:186; Gy 11:137).

Sekularisering

Vilka konsekvenser som sekulariseringen har haft och har på Sverige är svåra att tydligt bestämma och definiera. Något som däremot går att se är att religiösa riter såsom dop, konfirmation och kyrkliga vigslar har minskat kraftigt sedan mitten av 1900-talet, något som anses kunna vara en indikator på sekulariseringen (Hagevi, 2007:66). Det går även att se en tendens sedan slutet av 1980-talet att det blir färre och färre som besöker religiösa möten, och det är mer än hälften av befolkningen som inte besöker något religiöst möte under ett helt år. Dessutom är det betydligt färre som besöker religiösa möten minst en gång i månaden (Hagevi, 2007:64; Weibull & Strid, 2011:335). Samtidigt uppger nära 20% av befolkningen att de bätt till Gud någon gång under en månad (Bromander, 2013:293ff). Nära 80 % av befolkningen är med i en religiös organisation, men enligt den religiositetstrappa som Bromander (2013:296) visar är det en betydligt mindre andel av befolkningen som är aktiva i någon större utsträckning. Utifrån statistik som bygger på svar från personer i åldrarna 16 till 24 år visar Sjöborg (2013) att över hälften av personerna i den åldern inte har någon regelbunden kontakt med organiserad religion och knappt pratar om religion hemma överhuvudtaget. Den andel som utifrån religiöst engagemang och egendefinition anses vara religiöst organiserade uppgår inte ens till 10% (Sjöborg, 2013:39f). Mer ingående diskussioner kring sekulariseringen och de olika teorier som finns kring den kommer i teoriavsnittet nedan.

Forskning kring skola och undervisning

För att förstå vilket fält som mitt arbete är en del av kommer jag kortfattat presentera olika arbeten och avhandlingar som mer eller mindre berör en del som är central för mitt arbete, nämligen skolans eller lärarens roll. En som delvis är inne och diskuterar kring det som berör mitt ämne är Fredrik Sjögren. Sjögren (2011) har i sin avhandling intervjuat lärare och hur de hanterar olika kulturella och religiösa konflikter för att utveckla en teoretisk förståelse kring språkets makt. Han kommer bland annat fram till att den individuella och personliga sfären spelar en väsentlig roll när det handlar om hur lärarna hanterar de kulturella konflikter de ställs inför. Det skulle gå att koppla till den betydelse som en personlig tro kan ha för en lärare i religionskunskap, i hur man ser på ämnet och undervisningen. Om man vidare ser på den forskning som är gjord och den litteratur som är skriven och berör lärare och religionsundervisningen finns det en del kring hur själva

undervisningen ska utföras. En äldre bok kring undervisningen är Lendahls (1986) *Religion i skolan – men hur?*. Lendahls tar upp frågor kring hur man ska undervisa och lägga upp ämnet, och även om det främst är inriktat mot mellanstadielärare finns det många aspekter som även berör högstadie- och gymnasielärare. Bland det som berör mitt arbete mest är funderingarna kring hur och vad en personlig tro påverkar, vilka förväntningar som finns från samhället på ämnet samt vad objektiviteten egentligen har inneburit för lärarna (Lendahls, 1986:14ff). Barn och varierande aspekter av deras relation till religioner är något som lyfts fram i *Barn i religionernas värld* (Berglund & Gunner, 2011). Ett antal författare belyser olika perspektiv och infallsvinklar kring mötet mellan barnen och religionen. Ett exempel som tas upp av Klasson Sundin (2011:57ff) handlar om vilken religionsfrihet barn egentligen har med utgångspunkt i de tre begreppen religion, frihet och autonomi. Med hjälp av tre olika modeller, traditions-, tankefrihets- och livstolkningsmodellen, presenteras vilken funktion och förståelse som de tre begreppen får i de tre modellerna. I en annan del lyfter Löfstedt (2011:210ff) mer distinkt fram just religionsundervisningen i skolan. Exempelvis tas betydelsen av livsfrågor upp och även att många svenskar inte bekänner sig till en livsåskådning, men däremot ser flera delar i olika livsåskådningar som tilltalande och blir därmed som en sammanvägning med olika ”buffélivsåskådningar” (Löfstedt, 2011:218). Den grupp som de olika avsnitten främst riktar sig till är lågstadielärare, men precis som i de tidigare exemplen finns det delar som är relevanta även för (blivande) lärare på högre stadier (Berglund & Gunner, 2011). Att religionsundervisningen hela tiden utsätts för påtryckningar från olika håll påverkar hur ämnet formas. Det är inte enbart skolans perspektiv som påverkar den religiösa undervisning och fostran som är mer än själva religionskunskapsämnet i skolan. Skolan påverkar, men det gör även familj, kyrka, och massmedia, om än på olika sätt. De här olika perspektiven är med och formar en religionspedagogik och en grundsyn som formas i mötet mellan elev, lärare, metod och innehåll. För vidare och mer ingående läsning utvecklar Larsson (1992) de här tankarna mer i *Introduktion till religionspedagogiken*.

En speciell del av mötet mellan skolan och religionen är de religiösa friskolorna som finns i Sverige, men som fortfarande ska bedriva icke-konfessionell religionsundervisning. Just de religiösa friskolorna är inget som jag har studerat mer ingående, men en närmare beskrivning av religiösa friskolor med sin grund i olika religioner går att finna i *Religiösa friskolor i Sverige* (Berglund & Larsson, 2007). Religiösa friskolor finns givetvis i andra länder, både i och utanför Europa. En intressant aspekt som berörs av Shadid och van Koningsveld (1994) i deras arbete med religionsfrihet och islam i Västeuropa handlar om kristna friskolor i Nederländerna. Studier från 80-

talet visar att många muslimska föräldrar väljer att sätta sina barn i kristna friskolor, vilket bland annat kan förstås utifrån tanken att det där finns en mer positiv attityd till religionen än i de vanliga skolorna. En annan del som påverkar just i det nederländska fallet har att göra med hur skolsystemet är uppbyggt, där enbart 35% av eleverna går i statliga skolor och att 41% av de muslimska eleverna faktiskt går i kristna friskolor (Shadid & van Koningsveld, 1994:106, 118f). Utifrån en amerikansk kontext diskuterar MacMullen hur och om religiösa skolor går ihop med en självständig utbildning, där han lyfter in frågan kring statliga sekulära skolor, vilket är den del som närmast berör mitt arbete. Där diskuterar han olika åsikter, bland annat kring att de sekulära skolorna precis som de religiösa inte bygger på en neutral grund, men istället för till exempel en kristen grund anses det vara en sekulär humanism som gäller (MacMullen, 2007). Den fråga som då hamnar i fokus med både religiösa friskolor och kommunala skolor är huruvida en skola kan räknas som neutral, eller om det alltid finns en mer eller mindre tydlig koppling till en bestämd livsåskådning.

I skolans värld möts elever med olika bakgrund och varierande religiös uppfattning. Denna pluralism är något som läraren på olika sätt behöver bemöta och handskas med. I läroplanen för grundskolan står det att religionskunskapen ska bidra till att eleverna får förståelse för vilken roll religionen kan spela i olika människors liv, och på vilket sätt den kan vara en orsak till både sammanhållning och uppdelning mellan olika personer (Lgr 11:186). Det beskrivs också av en lärare i *Kulturmöten i klassrummet* som ett exempel på hur man genom undervisningen kan ge eleverna kunskap och erfarenheter som kan bidra till att de förstår andra trosuppfattningar eller trosinriktningar på ett bättre sätt (Lendahls, Nordheden & Stålstedt, 1990:24ff). Mycket av litteraturen fokuserar på färdigutbildade lärare, en bok som däremot avviker och faktiskt bygger på intervjuer med blivande lärare är *Att undervisa är att välja*. Den handlar i och för sig om mångkulturalitet men tar samtidigt upp många delar som berör religionen. De blivande lärare som intervjuas ser både positiva och negativa konsekvenser med mångkulturaliteten, lite beroende på vilka skolerfarenheter de har. Bland annat beskrivs upplevelser från sfi-undervisning (svenska för invandrare), där religiösa kristna symboler används utan större reflektion, eftersom det trots allt anses vara en del av det svenska sekulära samhället och därför är bra att ha kännedom om. I flera av de fall som beskrivs upplever jag att de blivande lärarna har en relativt oreflekterad bild av hur de ser på och förhåller sig till olika religiösa traditioner och erfarenheter (Linnér & Westerberg, 2009). Att elever har olika bakgrund och erfarenheter kan användas och angripas utifrån olika perspektiv, där de både kan ses som en tillgång och ett problem. Som lärare kan man inom religionsämnet välja

att lyfta fram minoriteterna för att synliggöra dessa och låta dem få komma till tals, samtidigt som det finns en risk att det kan bidra till att stärka bilden av att det är något speciellt och lite exotiskt. I *Kategoriseringar om kultur och etnicitet* diskuterar författarna hur man kan förhålla sig till de här konflikterna. Hur ska man tala om och med elever som har en bakgrund eller tro som avviker från majoriteten? Som religionslärare får man fundera kring vad de lyfter upp för bild av både religionen och eleverna, vad de olika kulturella och religiösa erfarenheterna kan bidra till (Risenfors & Gurdal, 2011). Hur elever som tillhör en bestämd religiös minoritet uppfattar religionsundervisningen är något som också lyfts fram av Moulin (2011). I intervjuer framkommer det att många av eleverna upplever att deras religion framställs på ett stereotypt sätt och lärarna inte lyckas förmedla den bredd som finns inom religionerna. Genom att undervisningen till stor del fokuserar på reglerna inom religionerna blir också bilden relativt ortodox, åtminstone enligt de troende elevernas uppfattning (Moulin, 2011:316ff).

Läraryrollen

Hur lärare kan se på sin yrkesroll skiljer sig mycket. Det finns flera olika sätt att se på lärarens roll där fokus kan vara på olika delar, såsom den byråkratiska, den samverkande eller den professionella rollen. De bygger på hur lärare kan agera och ser på sin roll, men med tanke på att det handlar om modeller och roller så är de aldrig helt renodlade. De olika rollerna ska förstås utifrån det spänningsfält av förväntningar från olika håll som lärare rör sig i och hela tiden möter. Lärarnas beslut sker hela tiden utifrån relationer till skolledare, lärarkollegor, de politiskt bestämda styrdokumenterna och eleverna och deras föräldrar som i högsta grad är en del av samhället i övrigt. Det är möjligt att de beslut som lärare fattar i olika situationer styrs av vilken av dessa relationer som för tillfället ges störst tonvikt eller anses mest relevant. Exempelvis lägger den byråkratiskt inriktade läraren mest fokus på regelverket och styrdokumenterna medan den lärare som är mer inriktad på den samverkande aspekten lägger mer tyngd på relationen med elever och föräldrar. En lärare kan givetvis skifta mellan de olika läraryrollerna, det är ingenting som är förutbestämt och statiskt (Fredriksson, 2007:174ff). Den professionella läraryrollen har utvecklats under lång tid och har skiftat fokus under årens lopp, med hänvisning till varifrån den största påtryckningen på rollen har skett. Persson (2007:83ff) benämner det här som lärarkårens yrkesprojekt där tre olika intressen har varit de dominerande, och på olika sätt har interagerat på ett sätt som liknas vid cirklar som delvis hänger ihop och går in i varandra. De tre intressena är det politiska som anses se på läraryrollen utifrån ett samhällsintresse, det fackliga som mer angriper läraryrollen utifrån ett

egenintresse med ekonomiska och sociala faktorer samt den professionella som fokuserar på yrkesutvecklingen och möjligheten till självbestämmande.

I en studie kring religionsundervisning i olika delar av Europa intervjuas lärare kring hur de ser på sitt ämne och hur de förhåller sig till den religiösa mångfald som finns på olika sätt i olika länder. Många olika delar berörs, bland annat vilken roll en egen tro spelar och hur aktiva lärarna är i att uttrycka egna åsikter och på så sätt styra eleverna (van der Want, Bakker, ter Avest, & Everington: 2009). Exempelvis lyfter en lärare fram att hon inte förstår hur en icke-troende person kan undervisa i religion, eftersom det innebär att läraren saknar en del som möjliggör en mer djup förståelse. Det blir ett hinder både för läraren personligen och för möjligheten att förmedla något till eleverna (van der Want m fl, 2009:44f). En del som också lyfts fram är hur lärare från de olika länderna ser på och planerar religionsundervisningen. Ett av de länder som är med i studien är Norge, och där fokuseras det bland annat på att eleverna ska få komma i kontakt med många olika religioner för att på så sätt utveckla respekt och tolerans för andra (van der Want m fl, 2009:119ff).

Religionsdidaktik

Inom det religionsdidaktiska fältet diskuteras också hur ämnet byggs upp och vilken betydelse som läraren har för ämnet, exempelvis i *Att undervisa i religionskunskap*. Lärarens bakgrund formar dennes ämnessyn, och den maktposition som läraren har gör att den kan påverka eleverna genom sitt eget perspektiv på religionen. Det kan handla om att tala emot religion som fenomen, eller att tala för eller emot någon specifik religion (Falkevall, 2013:11f). Utgångspunkten är frågorna varför, vad och hur och utifrån dessa beskrivs olika perspektiv och erfarenheter av religionsundervisningen, bland annat genom att lyfta upp hur man kan undervisa om sekter samt hur den juridiska aspekten ser ut, med religionsfriheten som fokus. Återkommande är också (den oidentifierade) lärarens ämnessyn (Falkevall, 2013). I sin avhandling *Livsfrågor och religionskunskap* utgår Falkevall också från frågorna hur, vad och varför och använder de då för att studera hur livsfrågor framställs av läroplanerna och genom att intervjua olika religionsdidaktiker, en avhandling som tyvärr har många brister och därför inte kommer användas mer i mitt arbete (Falkevall, 2010). Löfstedt (2011) lyfter också fram olika religionsdidaktiska frågor utifrån aspekter som livsfrågor, mångfald och etik inom skolan. Det redogörs kortfattat för religionsämnet utveckling och hur det religionsdidaktiska forskningsfältet ser ut, för att sedan i olika kapitel ta upp

frågor kring just livsfrågor och etik, men även fundamentalism och hur man kan arbeta med dessa i skolan. Det som tas upp i de olika avsnitten berör inte mitt arbete i närmare utsträckning (Löfstedt, 2011).

Teori

Under teoridelen kommer jag presentera de utgångspunkter som på många sätt ska ses som de glasögon som jag har använt när jag har studerat och analyserat det empiriska materialet från intervjuerna.

Sekulariseringsteorier

Sekulariseringen är en process som med hjälp av olika teorier som fokuserar på och försöker förklara hur religionen påverkar och påverkas av samhället. Detta kan ske utifrån flera olika perspektiv. I Sverige är det mer påtagligt än i en del andra länder i världen, vilket gör att de blivande lärarna på ett mer eller mindre medvetet sätt hela tiden präglas och påverkas av olika aspekter av sekulariseringen. Ett exempel på sekulariseringen är att kyrkan inte spelar lika stor roll i Sverige som det gjorde en gång i tiden, religionens inflytande på samhället i övrigt har minskat. I en del andra länder anser befolkning mer distinkt att religionen bidrar till samhället och dess utveckling (Hellman, 2011:90f). Vad anledningen till att det är så här går inte att ge en enskild förklaring på, utan det skiljer sig beroende på vem som uttalar sig. Sekulariseringen går nämligen inte att se som en enhetlig teori utan snarare en process som kan förklaras och förstås utifrån flera olika teorier och perspektiv.

Som framgick i avsnittet kring sekularisering i den tidigare forskningen har religion inte en särskilt stor roll hos en allt större del av den svenska befolkningen (Hagevi, 2001:63). Om det verkligen är på det viset är inte lika klart, det beror på ur vilket perspektiv man angriper och ser på fenomenet religion överhuvudtaget. En anledning till att många är av den åsikten kan bland annat bero på att Sverige, som tidigare nämnt, i många fall anses vara ett av världens mest sekulariserade länder (Andersson & Sander, 2009:27). Vad innebär det egentligen att ett land är sekulariserat, och kan man verkligen så generellt säga att Sverige är så sekulariserat som ibland anses? För att kunna reflektera och diskutera kring den frågan behöver man först redogöra för och analysera vad som ligger och kan ligga i själva sekulariseringsbegreppet. Det finns nämligen många olika synsätt på

vad som ryms inom det som kallas sekularisering, beroende på vem som diskuterar begreppet. Teologer och filosofer är två grupper som till exempel kan ha olika syn på vad det innebär.

När begreppet sekularisering diskuteras går det inte att säga att det enbart är en teori, utan olika forskare fokuserar på olika aspekter och perspektiv. En uppdelning av Dobbelaere presenteras av Davie (2007:49), och där det görs en distinktion mellan olika nivåer av sekularisering. De skiljs åt genom att definieras som sekularisering på samhällslig nivå, organisatorisk nivå och till sist individuell eller personlig nivå. På samhällslig nivå kan det handla om att skola och sjukvård tidigare sköttes av kyrkan, men att denna service har förflyttats och att ansvaret numer istället ligger helt på staten. Davie utgår främst från en västerländsk kontext, men inte heller inom hela den här delen av världen så gäller det överallt. På organisatorisk och individmässig nivå beskrivs det mer som att alla aktiviteter som klassificeras som religiösa har minskat i form av deltagande (Davie, 2007:49f). Att göra en uppdelning av sekulariseringen på olika nivåer är något som även Demerath gör, även om han istället definierar det i andra termer, nämligen som makro-, meso- och mikronivåer. Vad Demerath anser ryms inom varje nivå är i princip detsamma som det som beskrivs av Dobbelaere (Demerath, 2007:63).

Precis som många andra teorier står inte sekulariseringsteorierna oemotsagda. De som väljer att kritisera dem gör det i huvudsak från tre olika riktningar. Den första av dessa är rational choice, en teori som bygger på att alla är religiösa och att religiositeten fungerar på det sättet att den bara tar sig olika uttryck under olika tidsperioder och beroende på var man studerar den (Andersson & Sander, 2009:38f). Sekulariseringen är på ett sätt en del av ett religiöst kretslopp där religionen hela tiden finns men ibland märks mer och ibland mindre. Den del av sekulariseringen som gör att religionens betydelse minskar i ett samhälle skapar samtidigt en motkraft av väckelse, och att religionen hittar nya vägar och vilket leder till att religionen så småningom kommer att märkas mer igen (Davie, 2007:71).

En andra riktning som kritiserar sekulariseringstanken handlar om att man skiljer på den religion som utövas i de klassiska religiösa institutionerna och den religiositet och andlighet som är mer personlig och privat. Människor är kanske mindre aktiva inom den traditionella religionen, men det innebär inte att de är mindre religiösa (Andersson & Sander, 2009:39). Det tredje teoretiska perspektivet som kritiserar sekulariseringsteorin utgår från ett kulturellt eller socialisationsperspektiv. Sekulariseringsteorin hävdar att anledningen till att det institutionella

religiösa deltagandet har minskat är att den religiösa tron bland människorna har minskat. Istället hävdar kritikerna, som betonar den religiösa socialisationen med de religiösa institutionerna, att det istället är i princip tvärtom. Det handlar alltså om att de religiösa institutionerna inte fyller samma funktion och betyder lika mycket på vissa platser, som gör att den allmänna religiositeten minskar (Andersson & Sander, 2009:39f). Med det perspektivet blir det inte lika självklart att det är på grund av sekulariseringen som religiositeten har minskat, särskilt med hänvisning till det tidigare beskrivna om sekulariseringens olika nivåer.

En ökad sekularisering anses i många fall hänga ihop med att ett samhälle moderniseras. De klassiska sociologiska sekulariseringsteorierna menar att religionen skulle spela en mindre och mindre roll i samhället när samhället blev mer och mer modernt (Sigurdson, 2009:28). Det finns dock en problematik med att se sekulariseringen och moderniseringen som två fenomen som följer med varandra, något som man tidigare har tagit för givet. Idag är det tydligt att det inte går att säga att det är på det viset som det går till. Teorin utgick från att det var det förfaringssättet som gällde i Västeuropa, och med ett eurocentriskt synsätt borde det därför gå till på samma sätt i övriga världen. Moderniseringen har dock inte gått till på samma sätt i alla delar av världen, och därmed har inte sekulariseringen heller gjort det. Det verkar helt enkelt handla om en ”europeisk hemmablindhet” (Sigurdsson, 2009:29). Ett exempel på att det inte går att säga att ju modernare ett land är desto mer sekulariserat är det, eller tvärtom, är det forna Östtyskland som av vissa idag anses vara Europas mest sekulariserade land (eller landsdel), trots att det i många fall inte anses tillhöra den mest moderna delen av Europa (Davie, 2007:37f).

En oklarhet som följer på sekulariseringen är hur staten ska hantera och förhålla sig till religionen i ett samhälle som ändå vill och förväntas räkna sig som sekulärt. Ibland kan det leda till diskussioner och konflikter kring vad som anses vara det rätta. Sigurdson argumenterar mot de som hävdar att religionen är privat och på grund av det borde vara skild från offentligheten och den politik som bedrivs i samhället. Han menar istället att de båda delarna hänger ihop på ett sätt som gör att de inte går att skilja religion och politik åt på ett sådant kategoriskt sätt (Sigurdson, 2009:320f). En skillnad som ändå uppfattas i samband med moderniseringen är att den leder till en tydligare åtskillnad mellan det religiösa och det sekulära än vad som tidigare har varit. Medan det religiösa under medeltiden hade styrts det sekulära är det nu snarare som att religionen och det sekulära är självständiga delar av och i samhället, men med olika värderingar (Sigurdson, 2009:30). Under den senare delen av 1900-talet hade religionen tagit en riktning där den fortsatte att till stor del att

utvecklas åt att vara mer privat, men på samma gång skedde en annan process där religionen syntes mer i samhället och även blev lite mer kontroversiell (Christiano, 2007:45). Utifrån den svenska kontexten är det intressant att se att när religionen skiljs från staten ger det, i det svenska fallet, kyrkan mer utrymme att uttrycka sina egna åsikter. Från att tidigare ha flutit ihop i större utsträckning kunde religionen tala mer med en egen röst, det utrymmet skapades på ett annat sätt än vad som var möjligt när religionen var bunden till staten (Sigurdson, 2009:108f). Med skolan i åtanke är det intressant att den till allra största delen är skild från religionen, men att när dessa båda blandas samman igen kan det ge upphov till både diskussioner och protester. Ett av de mer tydliga exemplen på detta är skolavslutningens vara eller icke-vara i kyrkan. Det är dock inte en fråga som kommer beröras i den här uppsatsen. I en demokrati är det viktigt att alla har möjligheten att uttrycka sin åsikt, oavsett om de kommer från sekulära eller religiösa perspektiv. Taylor menar att de sekulära tankegångarna i stor utsträckning handlar om hur en demokratisk stat förhåller sig till mångfalden, snarare än just relationen mellan stat och religion. Yttrandefriheten ska gälla alla oavsett vilken bas man bygger sina åsikter på, vilket gör att en viktig uppgift för den neutrala staten är att se till att inte någon prioriteras före någon annan. Det gäller oavsett om det gäller relationen mellan kristendom och islam eller ateism och någon annan religiös åskådning (Taylor, 2011:36f). En konsekvens av det är att religionen inte får några särskilda regler utan att den får agera precis som andra aktörer eller röster i offentligheten (Mendieta & VanAntwerpen, 2011:6). En annan som diskuterar religionens roll i offentligheten är Hellman (2011). Hon diskuterar på olika sätt en sekulär diskurs och en holistisk diskurs, och kommer då bland annat in på vilket sätt religionen hörde ihop med staten förr i tiden. Hellman tar även upp mer aktuella perspektiv, och lyfter då fram ett exempel som är av intresse för det här arbetet. Det handlar nämligen om grupper och rörelser som på olika sätt vill lyfta fram det transcendentala i det offentliga rummet igen, och därmed utgör en form av motreaktion till den del av sekulariseringen som vill förpassa religionen till det privata (Hellman, 2011:91ff).

Sekulariseringsteorierna används som en ingång i att förstå den kontext som de blivande religionslärares resonemang uppkommer ur och är en del av. Sekulariseringen och de teorier som finns om dem har därmed i varierande utsträckning hela tiden funnits med under arbetets gång och har särskilt kommit att utgöra ett analysverktyg i analysen av resultatet.

Metod

I metoddelen kommer jag presentera de metodologiska avvägningar som jag har gjort under arbetets gång och en del av de möjliga metodalternativ som har funnits. Jag kommer också beskriva hur jag rent praktiskt har gått tillväga i mitt arbete. Det kommer ske i samband med att jag presenterar respektive del, för att på så sätt få en tydligare koppling mellan metodteorin och det faktiska genomförandet.

Kvalitativ intervju

För att kunna besvara den frågeställning som jag har valt gäller det att finna en metod som är lämplig och anpassad för detta. Inom forskningen brukar det pratas om att en forskning kan vara av kvalitativ eller kvantitativ karaktär. En kvantitativ undersökning kan väldigt kortfattat sägas handla om siffror, eller när man vill ta reda på hur ofta eller hur många som gör något. De kvantitativa studierna har i forskningsvärlden under lång tid haft ett högt anseende, eftersom man med hjälp av dessa på ett tydligt sätt kan få fram konkreta siffror och med hjälp av statistikprogram kunnat sortera ut olika variabler och visa på kausala samband (Trost, 2010:26f, 32). De kvalitativa studierna har ett annat fokus än de kvantitativa. Med en kvalitativ studie är det på ett annat sätt möjligt att undersöka vad som ligger bakom att personer tycker på ett visst sätt eller hur de upplever och förstår olika företeelser. Vid en kvantitativ undersökning kan man till exempel använda sig av enkäter och får då svar som går att strukturera efter någon form av skala. En kvalitativ intervjuundersökning kan istället mer ingående undersöka vad det är för tankar som gör att personerna sätter sina kryss där de gör i enkäten. Det går också att få med andra delar en det som direkt uttrycks, till exempel kroppsspråk, samt fånga upp oklarheter i frågeställningen på ett helt annat sätt (Trost, 2010:32; Björklund & Paulsson, 2012:72). Med anledning av att uppsatsens syfte handlar om att försöka förstå vad och hur intervjupersonerna tänker, anser och resonerar kring sin roll som blivande lärare har jag gjort valet att genomföra en kvalitativ undersökning, med intervjuer som metod.

Den metod som jag har valt att använda är alltså kvalitativa intervjuer, vilket är en typ av en frågeundersökning. Frågeundersökningarna kan i ett tidigare skede delas upp mellan det som kallas informant- respektive respondentundersökningar. En informantundersökning används när man vill veta mer kring ett särskilt händelseförlopp eller typ av arbete. Ett exempel, som förvisso inte är ett direkt forskningsprojekt, skulle kunna vara en rättegång, där man ställer olika frågor till olika

inblandade för att på så sätt kunna få en så fullskalig bild av en händelse som möjligt. Vid en respondentundersökning är det snarare personernas tankar som ska studeras, vilket gör att det blir mer motiverat att ställa liknande frågor till alla deltagande. Genom att använda liknande frågor blir det enklare att hitta olika mönster i de svar som respondenterna ger. Inom respondentundersökningarna går det också att dra en skiljelinje mellan samtalsintervjuundersökningar och de mer statistiskt inriktade surveyundersökningarna (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2012:227f). Den undersökning jag har valt att göra går därmed förutom tidigare definition även att klassificera som en samtalsintervjuundersökning.

Hur man väljer att strukturera intervjuerna kan skilja sig ganska mycket åt, beroende på ett flertal faktorer. En aspekt som jag som intervjuare måste bestämma mig för är om intervjuerna ska ske med en eller flera personer åt gången. När flera personer intervjuas samtidigt brukar det kallas för fokusgruppsintervjuer. Fördelen med fokusgruppen är att det går att få fram fler åsikter, och att den enligt vissa forskare på ett mer rättvisande sätt påvisar hur intervjupersonernas verklighet är. Gruppdynamiken kan också bidra till att mer spontana yttringar och åsikter än vad som framkommer vid en enskild intervju (Trost, 2010:67f; Kvale & Brinkmann, 2009:166). Samtidigt finns det flera nackdelar med fokusgruppsintervjuerna, vilket har gjort att jag valde att genomföra enskilda intervjuer. I en grupp är det inte enkelt att få alla att prata lika mycket, ofta är det någon som dominerar och därmed påverkar stämningen relativt mycket. Gruppen kan också ha en tendens att uttrycka en form av majoritetssynpunkt, det är svårt för personerna att säga något som avviker alltför kraftigt från detta om man inte vill att denna åsikt ska spridas vidare. Den tystnadsplikt som gäller för mig som intervjuare gäller inte heller för de övriga som blir intervjuade (Trost, 2010:67f). Med hänvisning till dessa olika delar valde jag att genomföra enskilda intervjuer.

Intervjuguide

En annan del av förberedelserna och struktureringen av intervjuerna sker i konstruktionen av en intervjuguide. I intervjuguiden kan man formulera exakta frågor enligt en bestämd ordning eller så kan man välja att mer skriva upp de ämnen som ska vara med i intervjun och i dem skriva förslag på frågor. Genom den mer öppna strukturen finns det en annan flexibilitet att täcka in de olika ämnena genom följdfrågor, även om de inte kommer i den ordning som från början var den tänkta (Kvale & Brinkmann, 2009:146). De frågor som ändå förbereds och formuleras i intervjuguiden ska

vara öppna frågor som inbjuder intervjupersonen att relativt fritt uttrycka vad den tycker, utan att bli alltför styrd i en riktning av frågeformuleringen. Exempelvis ska frågorna hellre vara formulerade av hur-karaktär än med det mer förhörspräglade varför (Esaiasson m fl, 2012:264f). I den intervjuguide som jag utgick ifrån var det några frågor som räknades som huvudfrågor, men där det även tillfogades underfrågor som skulle kunna fungera som stöd. Efter den första intervjun upplevde jag att det fanns ett behov att ha en mer öppen inledningsfråga, där intervjupersonen skulle kunna uttrycka mer allmänt kring sina funderingar om lärarrollen och religionskunskapsämnet. De följande intervjuerna hade med anledning av detta med en fråga kring hur det kom sig att personen i fråga ville bli lärare i religionskunskap (delvis hämtat från Kvale & Brinkmann, 2009:150). Intervjuguiden i sin helhet finns som bilaga 1.

Urval

När man ska genomföra en undersökning är det, oavsett vilken sort det handlar om, viktigt att resonera kring det urval man gör, alltså vilka personer eller fall som ska vara med i undersökningen. De personer som jag har valt att intervjua är blivande lärare och inte yrkesaktiva lärare, och det beror på att det inte finns lika mycket kunskap kring hur dessa personer resonerar. De blivande lärarna har än så länge enbart haft VFU i skolan, och inte verkat som självständiga lärare, vilket gör att det är möjligt att de kan se på sig själva på ett annat sätt än vad de som arbetat ett antal år i yrket gör. Om det föreligger någon skillnad mellan studenterna och de yrkesverksamma lärarna kommer inte undersökas i den här studien. Vidare har jag valt att enbart fokusera på de som ska bli religionslärare. Genom att fokusera på en bestämd sorts lärare finns andra möjligheter att undersöka hur de resonerar inom ett ämnesområde som de själva är en del av, både genom en egen tro eller icke-tro och genom att de ska undervisa i ämnet. Med tanke på att de ska bli lärare i religionskunskap har jag också tänkt att de på ett mer tydligt sätt har reflekterat kring frågan, medvetet eller omedvetet, under utbildningens gång. Det hade varit oerhört intressant att till exempel intervjua biologilärare med en tro kring deras syn på världens skapande, men i det här arbetet har jag valt att fokusera på religionslärarna. För att underlätta processen att hitta intervju personer har jag valt att enbart välja personer som läser på Göteborgs universitet. Hur långt i utbildningen som personerna har kommit varierar, men vid intervjutillfällena har alla läst eller påbörjat läsa religionskunskap vid universitet. En viktig del i det urval som jag gjorde i förväg handlar om att de blivande lärarna uttryckligen ska anse sig själva tillhöra en religion eller livsåskådning. Begreppen religion och livsåskådning går egentligen ihop, men jag kommer ändå

använda de båda eftersom det är så informanterna själva definierar sig. Den som säger sig vara ateist definierar inte det som att hon tillhör en religion utan snarare en livsåskådning eller en icke-tro. Givetvis är det inte så att alla som läser till religionslärare anser sig vara troende, eller tillhörande en bestämd livsåskådning. Vad som ryms i begreppet religion kan, som nämnt, skifta mycket beroende på vem som tillfrågas, precis som frågan i vilken utsträckning man bekänner sig till den bestämda livsåskådningen eller religionen. I det fallet har jag valt att det helt enkelt får styras av intervjupersonerna själva. Uttrycker de själva att de tillhör en viss religion eller livsåskådning kan det på något sätt tänkas påverka deras resonemang, och på så sätt behöver det inte sättas upp ett antal kriterier som de intervjuade ska uppfylla. Personerna ska dock tydligt se sig själva som tillhörande den bestämda livsåskådningen eller religionen, vilket gör att jag har valt att inte ha med personer som är oklara med om de själva tror eller vad de tror på. Jag har däremot valt att ha med en ateist, för att ha med en person som har en livsåskådning som angriper fenomenet religion ur ett annat perspektiv. Samtidigt är det ett ställningstagande som kan påverka personens sätt att tänka, likväl som en religiös tro. Med tanke på att en stor del av Sveriges befolkning inte bekänner sig till någon av världsreligionerna kan det också berika att ha med någon med en tydlig icke-tro.

Vid en kvantitativ studie är det särskilt viktigt att fundera kring urvalet, för att det ska finnas möjlighet att genom studien uttala sig om fler personer och större mönster än vad som ges av själva studien. Ett exempel på detta är att använda sig av ett obundet slumpmässigt urval, där en liknelse är att det dras det antalet personer som ska vara med i undersökningen ur en hatt med hela den population som ska undersökas. Populationen kan vara hela Sveriges befolkning men även betydligt mindre, som till exempel pensionärer boende i en bestämd stadsdel i Göteborg. Den här metoden använder sig bland annat SOM-institutet vid Göteborgs universitet sig av (Esaïsson m fl, 2012:176; Vernersdotter i Weibull m fl, 2013:651f). I en kvalitativ studie går det inte på detta sätt att genom ett statistiskt representativt urval använda resultatet för att generalisera till en större grupp människor, det är inte det relevanta (Trost, 2010:137). Vid kvalitativa studier används ofta andra metoder för att göra urvalet. Den, eller snarare de metoder, som jag har använt mig av för att få fram de personer som jag har intervjuat är en kombination av flera icke slumpmässiga urval. Dels har jag använt mig av det som kan kallas första-bästa-urval, vilket innebär att de personer som intervjuas helt enkelt är de som på ett relativt enkelt sätt har gått att få tag på. Vid en kvantitativ undersökning hade den här metoden varit helt förkastlig, men eftersom det ändå inte går att generalisera vid en kvalitativ undersökning är det inte lika viktigt i mitt fall. En andra metod som

delvis har använts är den som kallas självselektionsurval. Den tangerar på många sätt med första-bästa-urvalet, men i det här fallet är det intervjupersonerna som själva frivilligt anmäler sig till att delta i studien. En tredje metod för att få intervjupersoner som jag har använt mig av är snöbollsmetoden. Den innebär att jag frågade de personer som jag intervjuade om de kände till någon mer som skulle kunna passa till studien, och på så sätt kom jag i kontakt med ytterligare personer som även kom att intervjuas (metoderna beskrivna i Esaiasson m fl, 2012:188ff).

Intervjupersonerna

Sammanlagt intervjuades åtta personer, som i uppsatsen kommer att kallas Adam (kristen), Beatrice (muslim), Carl (kristen), Daniel (buddhist), Elias (kristen), Filip (kristen), Gabriella (taoist) och Hanna (ateist). Som synes var det en överrepresentation av kristna, det hade givetvis varit önskvärt att ha en jämnare fördelning mellan de olika livsåskådningarna. Med tanke på att urvalet inte är eller syftar till att vara representativt för att därigenom kunna generalisera resultaten behöver det ändå inte vara ett problem. Det går fortfarande att undersöka hur de olika lärarna resonerar kring lärarrollen utifrån olika perspektiv.

Inspelning och transkribering

En fråga som man behöver ta ställning till som intervjuare är om man vill spela in intervjuerna eller inte. Fördelen med att spela in intervjuerna är att det går att lyssna på intervjun i efterhand och uppfatta sådant som man kanske inte la märke till vid själva intervjutillfället. Samtidigt försvinner delar av det sagda när den muntliga intervjun ska omformas till ett skriftligt intervjumaterial, det är svårt att få med kroppsspråk och nyanser i det talade när det skrivs ned. Dessutom kan det hända att den intervjuade känner sig obekvämt med inspelningsutrustningen och därför inte känner att den kan prata helt avslappnat (Trost, 2010:74ff). Jag valde med tanke på fördelarna och att jag inte var en van intervjuare att spela in, efter att det hade getts medgivande till detta av de intervjuade. Nästa steg i arbetet med intervjumaterialet blir då om och hur man ska transkribera intervjuerna. Det gäller att vara medveten om att det finns en relativt stor skillnad mellan det muntliga talet och den skriftliga texten, en skillnad som man på något sätt behöver bemöta (Kvale & Brinkmann, 2009:193f). Jag valde att skriva ut intervjuerna i sin helhet, eftersom det är det materialet som jag egentligen kommer analysera, trots att en del av de muntliga nyanserna går förlorade. Med tanke på

att det inte är själva samtalet som är i fokus för min studie utan själva innehållet, har jag valt att i de utskrivna intervjuerna inte markera pauser eller överlappningar och inte heller skriva ut alla de bekräftande hummande som förekommer i det vanliga samtalet. Jag har dock i det första skedet valt att skriva ut diverse upprepningar som förekommer i intervjuerna. I ett nästa steg har jag valt att tydliggöra de delar av intervjuerna som kommer presenteras i analysen så att de bättre ska passa till den skrivna formen, genom att till exempel ta bort dubbelord när det har använts. Med hänvisning till detta förfarande anser jag att det är mer troligt att de språkliga delarna som trots allt är betydelsefulla inte går förlorade (Kvale & Brinkmann, 2009:197ff).

Innehållsanalys

Den metod som jag har använt i analysen av det transkriberade intervjumaterialet är innehållsanalysen. Metoden används bland annat i det som kan kallas för kvantitativ textanalys genom att till exempel räkna hur ofta vissa ord förekommer i olika texter. Genom datoriserade analyser går det att genomsöka ett stort empiriskt material, till exempel dagstidningar, för att sedan på olika sätt gå vidare med en ytterligare förklaring eller analys (Bergström & Boréus, 2012:49ff). Det är dock inte på detta sätt som jag har använt mig av innehållsanalysen, utan jag har använt mer av det som kan kallas för en kvalitativ innehållsanalys. I min analys är inte fokus på kvantitativa aspekter eller variabler utan jag har haft som mål att på ett strukturerat och systematisk sätt beskriva vad som framkommit i de olika intervjuerna (Bergström & Boréus, 2012:50). En aspekt av innehållsanalysen är fokuseringen på det uttalade eller skrivna, inom innehållsanalysen kallas detta för det manifesta. Det är det som står i fokus, även om det också går att använda genom att studera vad som därmed inte uttrycks på ett lika konkret och direkt sätt, vilket kallas för det latent (Bergström & Boréus, 2012:51; Graneheim & Lundman, 2004:106). Inom den kvalitativa innehållsanalysen är en väsentlig del vilket material det är som man jobbar med, vilket i mitt fall handlar om det transkriberade intervjumaterialet. I arbetet med materialet handlar det sedan om att hitta det som kan vara de centrala delarna, för att efter det korta ner dessa delar till en mer koncentrerad form. När det är gjort ska de delas in i olika innehållsområden, antingen genom att det är specifika områden som har framträtt i intervjuerna eller genom att anknyta till en bestämd teori eller tidigare forskning (Graneheim & Lundman, 2004:106f).

Indelningen av olika kategorier är en central del av den kvalitativa innehållsanalysen. En tidigare tanke inom den kvalitativa innehållsanalysen var det att de olika delarna i materialet, till exempel

intervjuicitat, enbart ska kunna tillhöra en kategori, det ska inte finnas några tveksamheter angående vilken kategori det bör tillhöra. Det står inte oemotsagt eftersom det ofta inte är så enkelt i verkligheten, ibland går det inte att tydligt placera in materialet i enbart en kategori. Inom varje kategori kan man sedan använda sig av olika sub-kategorier, för att ytterligare dela in och skilja på nyanser och skillnader i det empiriska materialet (Graneheim & Lundman, 2004:107f). I mitt arbete har jag använt syftet och frågeställningarna som de övergripande kategorierna, där sedan svaren har delats in i olika kategorier utifrån vad intervjupersonerna uttryckte i intervjuerna. Den första frågeställningen delades in i kategorierna *Förståelse för individen*, *Förståelse för grupper* samt *Utåtriktat perspektiv*. Den andra frågeställningen delades in i kategorierna *Svårt att se problem* och *Snedvriden framställning*. Den tredje frågeställningen delades in i kategorierna *Objektivitet är inte möjligt*, *Objektiviteten är en del av lärarrollen* samt *Objektivitet är helt naturligt*. Det outtalade kommer av förklarliga skäl inte hamna lika mycket i fokus, eftersom det är oerhört svårt att veta vad som är uttalat och vad som inte är av intresse. Det kan dock rymmas inom innehållsanalysen som en latent del, även om det inte har gjorts det i den här studien. Om man närmare vill undersöka varför olika synsätt eller perspektiv inte nämns lämpar sig dock andra metoder bättre. Är målet att skilja på om en aspekt eller ett uttalande anses vara irrelevant eller om det är så givet att det fungerar som en outtalad ram som styr resonemangen är till exempel diskursanalysen en mer fördelaktig metod (Bergström & Boréus, 2012:80f).

Ett problem med alla former av texter är att de alltid rymmer mer än en given förklaring eller tolkning och att den som genomför arbetet med insamlande och bearbetning av materialet mer eller mindre alltid påverkar genom den man är som person. Det gäller att hela tiden vara medveten om denna problematik, även om det i princip är omöjligt att inte alls påverka. Samtidigt som man anlägger ett visst perspektiv på det undersökta fenomenet är det viktigt att låta texten tala för sig själv, och inte övertolka det som sägs (Graneheim & Lundman, 2004:111).

Validitet och reliabilitet

Validitet och reliabilitet är två begrepp som används för att diskutera vilken kvalitet den genomförda forskningen har, vilket i andra termer handlar bland annat om tillförlitlighet och trovärdighet. Tillsammans med det ovan diskuterade urvalet är dessa delar avgörande för generaliserbarheten hos resultatet, något som också kommer diskuteras senare.

Det som reliabiliteten handlar om och berör när det gäller en intervjustudie är i vilken mån undersökningen är obunden från forskaren och tiden. Den fråga som fokuseras är huruvida det är möjligt för en annan forskare att vid en annan tidpunkt genomföra samma studie, och få samma resultat. Om resultatet skulle skilja sig vid upprepandet av en studie kan en aspekt som bidragit till detta vara att intervjuaren, förhoppningsvis omedvetet, genom sitt sätt att intervjua påverkar intervjupersonerna i en riktning eller att säga vissa saker. Det skulle till exempel kunna ske på grund av att frågorna som ställs är av ledande karaktär. Andra delar som också kan påverkas är hur transkriberingen sker, samt givetvis hur analysen genomförs (Kvale & Brinkmann, 2009:263). Genom att jag har försökt beskriva hur jag har gått tillväga i mitt arbete är förhoppningen att det därigenom skulle gå att genomföra en liknande studie för att se om resultatet hade blivit detsamma.

Validitet är ett annat begrepp som också används när man diskuterar ett arbetes sammantagna trovärdighet. Inom samhällsvetenskapen handlar validiteten om huruvida en undersökning verkligen undersöker det som den anser sig göra (Kvale & Brinkmann, 2009:264). Validiteten är inte något som läggs på i ett skede av en undersökning för att på så sätt kunna bekräfta att den är trovärdig och mäter det den hävdar att den mäter, utan det handlar om att finnas med i olika skeenden av arbetet. Genom att vara medveten om vad som påverkar validiteten i ett arbete, blir det ett löpande ifrågasättande av det arbete som utförs. Det går inte att titta på en punkt i ett kvalitativt arbete och därifrån kritisera validiteten, utan det sker i de olika delarna och bildar tillsammans en bild av arbetets trovärdighet och tillförlitlighet (Kvale & Brinkmann, 2009:266ff). Genom att förklara och motivera de val som jag har gjort är min förhoppning att synliggöra de delar av mitt arbete som är trovärdiga och där det finns brister som hade gått att förbättra.

Ett ytterligare steg när man har diskuterat reliabilitet, validitet och urval är det som kallas generaliserbarhet. Generaliserbarheten är ofta kopplad till statistiska undersökningar, där en bra urvalsmetod gör att det är möjligt att uttala sig om en större population än enbart den undersökta. Olika opinionsundersökningar, till exempel vad man avser rösta på för parti, används ofta för att kunna uttala sig om diverse förändringar av befolkningens åsikter. Det benämns alltså vara en statistisk generaliserbarhet. Inom kvalitativ forskning avfärdas ofta möjligheterna att generalisera resultaten men även om det inte går att göra på ett lika konkret sätt som med en procentsats, är det möjligt (Kvale & Brinkmann, 2009:280ff). Den form av generalisering som skulle vara möjlig i den här studien skulle vara en form av den analytiska generaliseringen. Den möjliga generaliseringen skulle bygga på en påståendelogik, som skulle kunna vara kopplad till en teori. Med tydlighet och

argumentation kan man som forskare koppla ihop det empiriska materialet med en teoretisk ansats, för att sedan låta läsaren bedöma om det är möjligt att göra den generalisering som forskaren vill hävda. En annan variant är att läsaren helt på egen hand får bedöma om resultatet går att generalisera, samtidigt som den modellen kräver tydliga beskrivningar av studien och kontexten för att det ska vara möjligt att bedöma (Kvale & Brinkmann, 2009:282). Genom att i analysen relatera till tidigare forskning kan delar av resultatet stärka den forskning och de teorier som finns, alternativt belysa att det går emot de teorier som finns.

Etik

En aspekt som alltid är viktig att ha med när man genomför studier som involverar människor är den etiska aspekten. Givna delar av den etiska aspekten är att jag har informerat de personer som jag intervjuade att deras deltagande var helt frivilligt, även om det tacksamt uppmuntrades och uppskattades. Personerna fick även veta att de hade rätt att när som helst under intervjun avbryta utan att uppge något särskilt skäl till detta. Samtidigt hade jag som intervjuare alltid det övertag som uppstår vid en intervjusituation, med tanke på att jag vet frågorna i förväg och är den som ställer dem (Trost, 2010:124). Alla intervjupersonerna har även erbjudits att få se det transkriberade intervjumaterialet, något som en person önskade. Personen hade inget att invända mot transkriberingen. De som intervjuades kommer även få andra namn för att bli avidentifierade när de presenteras i uppsatsen.

Resultat och analys

I den här resultatdelen kommer de blivande lärarnas svar att presenteras, dessa har organiserats utifrån studiens frågeställningar och kommer att presenteras var för sig. Under varje frågeställning kommer intervjusvaren sedan delas upp utifrån de olika kategorier som framkommit.

Hur resonerar blivande lärare kring fördelarna med att vara troende eller icke-troende lärare i religionskunskap i Sverige idag?

De troende lärarstudenterna, den med ateistisk livsåskådning undantagen, uttrycker flera fördelar som de tycker att deras livsåskådning medför när det kommer till den undervisning de kommer att

bedriva. Vad som anses vara fördelar med att vara troende eller icke-troende skiljer sig mellan de blivande lärarna, samtidigt som samma person, såklart, kan se olika fördelar med sin tro. Det som de blivande lärarna uttrycker kring fördelarna går att dela upp under olika kategorier, nämligen att tron möjliggör en större förståelse för individen, att tron bidrar till en förståelse för en grupp människor och en kategori där ett mer utåtriktat perspektiv av religionen framträder. Det är i flera fall svårt att skilja på om de blivande lärarna talar om förståelse för en grupp människor eller mer fokuserar på individen, vilket gör att vissa citat hade kunnat passa in under båda kategorierna.

Förståelse för individen

Att den egna tron bidrar till en större förståelse för den religiösa människan är något som framträder i intervjuerna med de blivande lärarna. Det är inte bundet till en viss religion, utan skapar även en förståelse för personer med andra religiösa erfarenheter. Det kan tydliggöras av Carl som säger:

Då har man nån grundförståelse för, ja men att vara religiös, och vilka frågor man tänker och brottas med. Att även om det är helt olika religioner kan man känna igen sig i ganska mycket (Carl)

Samma spår är fler inne på, nämligen hur den egna tron bidrar till en allmän förståelse för en annan människas tro:

Jag har en tro, det betyder också att jag kan visa förståelse för andra religioner, jag förstår vad en tro kan, vilket meningsskapande det kan ha för en individ (Adam)

Att jag kan ha förståelse för folk som tror, att jag förstår [...] jag möter i alla fall på större förståelse för att man kan tro (Filip)

Den tro som skapar förståelse för andra individer kan också bidra till ett annat djup, som kan vara svårt att uppnå utan den egna personliga dimensionen:

Att det finns många som är uppväxta och inte har en förståelse för det här med att vara religiös och ingen egen erfarenhet att vara religiös eller troende [...] ja, jag tror att man har en djupare, att när man har levt med det själv så har man en djupare [förståelse, förf. not.] (Carl)

På olika sätt uttrycker de blivande lärarna att de genom sin tro får en dimension till i förståelsen av andra människor och deras tro. I syftet för religionskunskapen på gymnasiet står det att

undervisningen ska bidra till och utveckla en förståelse hos eleverna för hur andra människor tänker och hur dessa tankar och värderingar kan formas av religionen (Gy 11:137). Att den egna personliga övertygelsen kan bidra till en djupare förståelse för vad religionen verkligen betyder och handlar om bekräftas av lärare från andra studier (van der Want m fl, 2009:44). En anledning till att den här förståelsen för individen lyfts upp skulle kunna kopplas till delar av sekulariseringen. Med moderniseringen har skillnaden mellan det religiösa och det sekulära ökat, samtidigt som teoretiker argumenterat för att religionen i sitt egentliga tillstånd är privat och därför ska vara skild från det sekulära (Sigurdsson, 2009:30f, 320). I den sekulära skolan bidrar de blivande lärarnas personliga tro till att den religiösa förståelsen på ett sätt lyfts tillbaka in i den sekulära sfären, till skillnad mot när de annars är tydligt åtskilda. Det går också att säga att det gör att det blir en form av interaktion eller koppling mellan de olika nivåerna av sekulariseringen. Den personliga religiositet som de blivande lärarna har kan sägas vara på mikronivå, men genom att den används i ett större och bredare sammanhang som skolan blir kan det bli en förflyttning av religionen till att även märkas på mesonivå (Demerath, 2007:63).

Förståelse för grupper

En andra del av förståelsen som den egna tron genererar är inte bara riktad mot den religiösa individen, utan här mer fokuserad på gruppen religiösa. Det kan dels innebära de med en viss religiös tillhörighet, men även gruppen troende eller religiösa som en större helhet. Gabriella uttrycker på ett tydligt sätt hur hennes egen tro hänger ihop med förståelsen av och för andra:

Jag tror ju att eftersom jag är religiös själv så har jag en väldigt stor respekt för övriga religioner. Att jag vet vad det innebär att tro på någonting som andra kanske tycker är lite fjantigt. Så jag försöker ofta leva mig in i dom, religionerna. (Gabriella)

Att det finns en skillnad mellan de som tror och de som inte tror är någonting som Filip ger uttryck för, han säger nämligen att:

[Det] kan finnas en ganska fundamental skillnad mellan människor som tror på nånting och folk som inte tror [...] människor som tror kan acceptera bilden av gudaväsen. Även om dom har ett icke-konfessionellt ämne som religionskunskap så tror jag kanske att det kan vara viktigt att kunna förstå personer som kommer in och som verkligen tror. [...] Så kan jag komma in med förståelsen att man tror verkligen på någonting (Filip)

Att faktorn att själv tro spelar stor roll betonas även av Adam, som berättar hur hans egen tro gör att han kan sätta sig in i varför andra religiösa grupper gör som de gör. Han tror att de som själva inte tror och undervisar i religionskunskap saknar en förståelse där, han säger bland annat:

Om du inte tror överhuvudtaget och du undervisar om någonting som är för dig bara är ett påhitt. Jag tror att, då tror jag att man missar stor del av poängen i religionen, som en väldigt meningsskapande faktor för, ja mer än hälften av jordens befolkning (Adam)

På liknande sätt tror Daniel att det kan uppstå en klyfta mellan de som inte är troende och religionen som helhet. Som troende menar han att han har lättare att ta till sig även andra religioners budskap, han säger att det kanske hade blivit:

Ett tydligt mellanrum mellan mig och religionen så tror jag kanske att jag hade sagt att det är relevant för kristna och det spelar inte så stor roll för mig att det blir så här, alltså gränsdragning som gör att man kanske inte, inte vågar vara lika öppen har jag en känsla av. (Daniel)

De blivande lärarna resonerar också en del kring de problem som de religiösa kan möta i det sekulära samhället som de är en del av. Daniel menar att en religiös person, såvida denne inte har en överlägsen attityd:

Har starkare känslighet för det här liksom vilka problem religiösa utstår i vårt samhälle (Daniel)

Elias menar också att han genom sin bakgrund har fått erfara upplevelsen av att inte tillhöra majoriteten, vilket gör att han har en större förståelse för hur vissa elever kan uppfatta olika situationer. Han berättar:

Jag kommer från en minoritetsgrupp, de flesta elever och lärare jag kommer stöta på är antagligen inte tydligt troende och inte uppväxta i den här lite speciella miljön [...] Och så är det kanske med många religioner i Sverige idag, att dom är i minoritet och liksom den här udda gruppen (Elias)

Det finns samtidigt en intressant motsättning i Elias resonemang, för även om han som troende tillhör en minoritet i Sverige, tillhör han kristendomen som är den dominerande religionen i landet och den som har varit med och format kulturen i större utsträckning än någon annan religion. Han är på samma gång både del av en majoritets- och en minoritetsgrupp. Samtidigt blir det också tydligt att även om de troende lärarna förvisso förstår de religiösa personerna bättre, borde det rimligtvis

också göra att de inte i lika stor utsträckning förstår de som inte är troende lika bra som till exempel Hanna gör, men det är inget som de uttrycker i intervjuerna. Hanna kan se på religionerna med ett annat perspektiv och därmed kan ses som en fördel, hon uttrycker det själv som:

Att jag står utanför boxen om man säger att jag ser den grejen lika stor som den religionen och den religionen. (Hanna)

Hanna och de troende är del av den pluralism som finns i samhället och i klassrummet, där de genom sin egen livsåskådning har lättare att se olika delar av den pluralism som finns. Hur man ser på och bemöter pluralismen kan skilja sig från lärare till lärare och beroende på social kontext. Samtidigt kan man fokusera på olika delar av pluralismen, där religionen kan vara en roll. I intervjuerna med religionslärare från olika länder i Europa (van der Want, 2009) berättas hur lärarna väljer att inte peka ut de elever med en religiös uppfattning eller bakgrund, samtidigt som de menar att det ofta kan berika undervisningen. I det land i studien där religionskunskapen mest liknar Sveriges, Norge, framhävs hur det blivit färre som uttrycker sin personliga tro i klassrummet, undantaget muslimer, agnostiker och ateister (van der Want, 2009:115ff). Det skulle kunna vara en anledning att de troende lärarna kan komma med ett synsätt och ett perspektiv som inte annars synliggörs på tillräckligt tydligt sätt i undervisningen. Att tron inte kommuniceras i lika stor utsträckning i klassrummet skulle också kunna relateras till att det finns förväntningar på att den personliga tron ska vara skild från den sekulära skolan (Sigurdsson, 2009:320). Samtidigt finns det andra tankegångar kring religionens roll i den sekulära staten, där ingen livsåskådning ska få prioriteras före någon annan (Taylor, 2011:36f). Ett perspektiv att se trons skiljande från den sekulära skolan skulle i så fall kunna vara att ateismen prioriteras före övriga religiösa livsåskådningar. Det behöver dock inte vara så, utan att det är ett sätt för staten att på ett tydligare sätt ha ett bestämt förhållningssätt till religionen och kunna garantera den sakliga och allsidiga undervisningen som ska bedrivas (Lgr 11:8).

Utåtriktat perspektiv

Det utåtriktade perspektivet kan delvis liknas vid ett missionerande perspektiv, men främst inte som ett missionerande av den egna religionen för att få fler att tycka som en själv, utan snarare som en mission för den religiösa människan. På många sätt hänger det samman med det som Hellman beskriver om de rörelser som vill ge det transcendentala plats i det offentliga rummet (Hellman, 2011:92f). Som troende har de fördelen att kunna förmedla en bild av troende eller religiösa som de

inte tycker framträder i samhället i övrigt, eller överensstämmer med deras egna föreställningar. Gabriella berättar vad hon önskar förmedla:

Jag hoppas väl kanske att dom ser att man kan vara normal och religiös. Inte kyrkotanten i stödstrumpor. Att man kan vara som vilken människa som helst, som man inte ser på vem som är religiös (Gabriella)

Även Beatrice verkar ha med sig en bild av hur andra ser på hennes religion, och vill genom sig själv och sitt agerande kunna ge ett annat perspektiv på vad det innebär att tillhöra en religion som ofta framställs på ett negativt sätt i media. Med hänvisning till den VFU hon har haft på skolor säger hon:

Jag tror att jag påverkat en hel del med tanke på att jag är muslim och den muslimska bilden i världen är inte precis en jättebra bild (Beatrice)

Det finns också en tanke om att de som troende kan få ytterligare en dimension i undervisningen som de som inte är religiösa saknar. Adam bemöter de som anser att det finns risker med att ha en lärare som har en egen, personlig tro. Han uttrycker istället att det är:

En tillgång att kunna ha nån som faktiskt berättar om tron på ett djupare stadie, [den] kanske kan förklara det bättre. (Adam)

I och med den sekularisering som har skett har religionen inte ett lika tydligt utrymme i offentligheten som den har haft tidigare, utan har mer blivit förpassad till den privata sfären (Davie, 2007:49ff). Det kan vara en anledning till att de blivande lärarna vill lyfta fram den religiösa människan igen, för att den personliga religiositeten inte enbart ska vara privat utan synliggöras för att på så sätt kunna diskuteras och studeras. Att påvisa att den traditionella religionen kan vara en del av det institutionella och inte enbart det privata i det europeiska samhället visar på att religionen kan ta sig andra uttryck än bara det privata och att detta inte bara sker utanför Europa (Sigurdsson, 2009:31ff). Som nämndes ovan finns det olika rörelser som vill lyfta fram det religiösa eller transcendentala i det offentliga rummet, samtidigt som det kan ta sig väldigt varierande uttryck. Det kan både handla om fundamentalism, politisk religion och de många organisationer som på olika sätt jobbar med bistånd, både i Sverige och utomlands (Hellman, 2011:92f).

Sammanfattning

De blivande lärarna ser flera olika positiva aspekter med den livsåskådning som de har. I många fall handlar det om att det möjliggör en större insikt i hur andra människor tänker och agerar, och att det därför är något som de vill förmedla. Det perspektiv som de religiöst troende har handlar på olika sätt om hur en minoritet resonerar och tänker, antingen som troende i allmänhet eller utifrån deras egen religiösa åskådning. Samtidigt resonerar de inte kring hur detta minoritetsperspektiv gör att de kan få svårt att förstå den majoritet av elever som inte tror, något som en icke-troende lärare kan göra.

Hur resonerar blivande lärare kring nackdelarna med att vara troende eller icke-troende lärare i religionskunskap i Sverige idag?

När det gäller de eventuella nackdelar med att vara troende eller icke-troende som de blivande religionslärarna resonerar kring går dessa i huvudsak att dela in i två kategorier. De två kategorierna som mest distinkt framträder i intervjuerna i resonemangen kring nackdelarna är i att de har svårt att se några problem med att vara troende samt att det finns en risk för en snedvriden framställning på grund av tron eller icke-tron.

Svårt se problem

När de blivande lärarna resonerar kring nackdelarna med att vara troende är det inte helt tydligt att de tycker att det finns några problem överhuvudtaget, de kan åtminstone inte på ett tydligt sätt lägga fram några exempel som påvisar på nackdelarna med att vara troende. De uttrycker det olika konkret, Filip resonerar lite kring en eventuell påverkan men verkar samtidigt inte tro att det är något stort problem:

Nackdelarna är då att det finns en chans att jag påverkar eleverna också mer än vad jag vill tro, den finns. Som sagt, är jag medveten om den risken så kan man försöka minimera det, men jag ser inte så jättemycket nackdelar med det egentligen förutom det. (Filip)

Även Daniel försöker se potentiella problem med att vara troende, men verkar landa i att det ändå inte riktigt kan ses som ett problem eller en nackdel:

Att man inte har lika mycket så här ovanifrånperspektiv och att se att alla religionerna ser precis likadana ut [...] Jag kan nog ärligt talat inte se några riktiga nackdelar med att vara troende. (Daniel)

Adam resonerar inte lika tydligt utifrån potentiella nackdelar utan säger helt enkelt:

Jag har svårt och sätta fingret på vad som skulle vara problemet (Adam)

En tydlig och uppenbar problematik med att de blivande lärarna inte ser att det kan finnas en problematik i att vara troende lärare är den som tas upp av Moulin (2011). Precis som de troende eleverna i artikeln uppfattar att deras religion framställs på ett stereotypt sätt av lärarna finns det risk att det blir på liknande sätt för de elever som inte är troende eller har den bakgrunden med lärare som själva är troende. I ett land som i flera fall anses vara ett av världens mest sekulariserade länder är det på många sätt väsentligt att även läraren har en insikt och förståelse för det samhälle som en stor del av eleverna lever i, där religionen inte har någon större betydelse (Andersson & Sander, 2009:27). I den sekulära diskursen om religionens roll i Europa skiljs religionen från det samhällliga systemet på ett distinkt sätt. Med tanke på att det är den kontexten som det svenska samhället är en del av kan det bli problematiskt att de blivande lärarna inte är medvetna om den uppdelning som i många fall görs mellan samhället och religionen (Hellman, 2011:90f).

Snedvriden framställning

En aspekt som de troende och icke-troende menar kan vara en nackdel eller ett problem med att de har en tydlig livsåskådning, har att göra med att undervisningen kan få en vinkling som framhäver någon del mer eller bättre än de andra. Anledningen till att det kan bli så kan vara flera olika, Carl lyfter fram en vinkel på det hela:

Det jag kan känna som problem är ju att jag har ju mycket mer personlig kunskap och erfarenhet av den kristna tron [...] det blir en svårighet att kunna framställa med samma djup och samma förståelse om andra livsåskådningar (Carl)

Flera av de andra blivande lärarna lyfter också upp anledningar där deras tro är något som kan påverka deras undervisning i en riktning som de inte är helt tillfreds med, eller att eleverna åtminstone tror att man är formad av sin egen livsåskådning:

Jag kan ju lätt bli färgad av min egen åskådning, det tror jag det finns en risk. (Filip)

När dom vet så kan dom tro att man är partisk även om man inte är det. Så där säger du bara för att du inte är kristen eller så säger du bara för att du är taoist (Gabriella)

Kristendomen [är] redan som det är ganska överbetonad i religionsundervisningen, i religionsmålen. Om jag dessutom är kristen själv och tror på mycket av det här överbetonandet, gör ju inte det saken bättre, för att liksom lyfta upp andra religioner. (Elias)

De ser att det finns en risk att de påverkas av sin livsåskådning eller att eleverna får uppfattningen att den påverkar i större utsträckning än vad de själva anser. I Elias fall hänger detta även ihop med och kan förstärkas av hur kristendomen framskrivs i kursplanen för religionskunskap, genom att det är den enda av världsreligionerna som verkligen omnämns (Gy 11:138). Hanna ser inte riktigt på samma sätt att hennes livsåskådning påverkar framställningen på ett likartat sätt, men ser istället att hennes livsåskådning kan sakna ett perspektiv:

Att eftersom jag själv inte tror på nånting så kanske jag saknar nån sorts förståelse för vad religiösa människor känner. Den kraften som religiösa människor kan ha (Hanna)

Det svenska samhället anses förvisso vara ett av de mer sekulariserade, men samtidigt finns det de som kritiserar sekulariseringsteorin genom att mena att det enbart är den institutionaliserade formen av religionen som minskar. Eftersom den privata religiositeten inte behöver avta är det möjligt att det blir en stor del människor som den ateistiske läraren riskerar att sakna en förståelse för (Andersson & Sander, 2009:39). Det talas ofta om den formen av religiositet som att den är *believing without belonging*, även om det utifrån den svenska kontexten även talas om *belonging without believing*, genom den stora andelen passiva medlemmar av Svenska kyrkan (Davie, 2007:138ff). Med hänvisning till de här olika synsätten går det att se på hur de troende lärarna, som både är *believing* och *belonging* löper en risk att ha eller få ett snävt perspektiv på religionerna. I den tid vi lever i diskuteras å andra sidan på vilka olika sätt som religionen kan gestalta sig, och det som bland annat nämns är hur religionen är både pluralistisk och individualistisk. Den beskrivningen av religionen går delvis emot den som nämndes ovan om *believing* och *belonging*, men samtidigt kan den ha påverkat de blivande lärarna på ett sätt som gör att de inte riskerar att få ett snävt perspektiv på religionen. Olika teorier och tankegångar kan ha påverkat olika mycket, och eftersom de inte pekar i en gemensam riktning är det inte alls säkert att de blivande lärarna heller gör det (Christiano, 2007:47f).

Sammanfattning

När det gäller nackdelarna med att vara troende eller icke-troende lärare i religionskunskapsämnet är den främsta nackdelen som uttrycks att de kan finnas svårigheter med att inte påverkas på ett medvetet eller omedvetet sätt av den egna livsåskådningen. En annan aspekt som framträder är att de blivande lärarna har svårt att se vad som egentligen är nackdelen med att vara troende, så länge det finns en medvetenhet kring sin egen ståndpunkt.

Hur förhåller sig de blivande lärarna till sin egen tro eller icke-tro i relation till skolans mål om en allsidig och saklig undervisning?

En aspekt som kom fram i intervjuerna var frågan eller kanske snarare funderingarna kring objektivitet, eller opartiskhet som det också benämns som. Det går inte att direkt sätta likhetstecken mellan objektivitet och en saklig och allsidig undervisning, men i intervjuerna använder informanterna begreppen nästan som synonymer. Med anledning av det kommer jag också använda det, även om det finns en skillnad med de olika begreppen. Vad de olika intervjupersonerna diskuterar kring och lägger in i begreppet objektivitet skiljer sig dock. Kring objektiviteten går det att säga att det finns tre teman som framträder i intervjuerna, nämligen att objektiviteten inte är möjlig, att objektiviteten är en del av lärarrollen och att objektiviteten kommer helt naturligt. Dessa påståenden byggs sedan upp utifrån lite skilda perspektiv som framträder i intervjuerna och exemplifieras genom citat. Tillsammans bidrar det här till att tydliggöra hur de blivande lärarna ser och kan se på objektiviteten.

Objektivitet är inte möjligt

En första vinkling på objektiviteten som lyfts fram berör frågan om det överhuvudtaget går att vara objektiv i undervisningen. Även om det finns en önskan och ett mål med att ha en så objektiv undervisning som möjligt är det inte helt oproblematiskt eller enkelt. Carl säger att han vill undervisa så objektivt som det är möjligt men uttrycker samtidigt en tveksamhet:

Sen är ju frågan om någon någonsin kan vara objektiv i nånting men det är ju mer en filosofisk fråga
(Carl)

Elias är en annan av de blivande lärarna som tror att det kan vara svårt att hålla en objektiv

undervisning trots att man hela tiden strävar mot det. Han anser själv att han försöker ha en realistisk syn på möjligheten att helt och fullt vara objektiv i sin undervisning. Bland annat säger han:

Och jag får väl ärligt bekänna, och jag nånstans tror att jag säkert på något sätt kommer vinkla religionsundervisningen, även om mitt mål är att inte göra det [...] jag tror inte jag är en så pass maskin att jag kan vara helt objektiv, utan som människa kommer jag nog alltid att vara ganska subjektiv. (Elias)

För att förhålla sig till sin egen subjektivitet återkopplar Elias till en tidigare förklaring, där han berättar om att han tänker vara öppen med sin tro inför eleverna. Han motiverar det med att han genom att tydliggöra sin egen ståndpunkt gör det möjligt för eleverna att på ett annat sätt förhålla sig till och kritiskt granska hans undervisning. I samband med diskussionen kring objektiviteten kommer han tillbaka till det ställningstagandet:

Då tänker jag återigen på mitt öppna-kort-taktik [...] om eleverna vet om det då kan dom i alla fall kritisera mig för det. (Elias)

Elias verkar vara medveten om att undervisningen enligt läroplanen ”ska vara saklig och allsidig” (Lgr 11:8), men att han genom att vara tydlig med sin egen ståndpunkt kan frisäga sig viss kritik. På flera sätt verkar han röra sig mellan de olika förväntningar som finns på honom som lärare (Fredriksson, 2007:174). Det återknyter också till den diskussion som religionsundervisningen har varit en del av under lång tid, där samhället ställer varierande krav på lärarna och det de undervisar om. Debatten kring objektiviteten har funnits länge, även om det många gånger har varit oklart vad den innebär. Det har resulterat i att lärarna inte alls vågat ta ställning överhuvudtaget vilket gjorde att undervisningen ofta blev livlös (Lendahls, 1986:16ff). I studien kring religionsundervisningen i olika europeiska länder visar flera lärare att de uttrycker sin egen ståndpunkt och att de själva tror att de kan vara subjektiva, samtidigt som de inte är ute efter att evangelisera för eleverna (van der Want m fl, 2009:89f). Det finns tydliga kopplingar mellan de olika resonemangen och de tankar kring det svåra med att uppnå objektivitet i verkligheten som Carl och Elias uttrycker.

Objektivitet är en del av lärarrollen

En andra vinkling av objektiviteten är den som flera av de blivande lärarna uttrycker på ett eller annat sätt, nämligen att objektiviteten är en del av lärarrollen. Som lärare förväntas de vara

objektiva, eller åtminstone sakliga, och då är de det även om de i varierande utsträckning får jobba med sig själva och sitt förhållningssätt. En som tydligt uttrycker denna form av professionalism är Gabriella:

Sen är det ju givetvis att man kan lämna det vid dörren, att nu är jag en lärare, jag är inte här i egenskap av taoist. Jag är här i egenskap av lärare (Gabriella)

Att det inte är helt givet att vara och bli objektiv i sin undervisning är något som verkar kunna ske genom ansträngning, Filip uttrycker bland annat:

Att jag är medveten om den risken gör att jag alltid får anstränga mig ganska hårt för att, jag tycker inte det känns så svårt men det är säkert mer fel än vad jag tror. Men då får jag verkligen anstränga mig för att se bortom mig själv, men som sagt tycker jag inte det är så svårt för jag är ganska analytisk av mig som vanligt (Filip)

Filip, och även Adam, är öppna med vad de tror på och berättar på ett liknande sätt som Elias om sin tro för att eleverna ska kunna granska dem. Samtidigt menar Adam att det gör att det finns en extra yttre press på honom och hans objektivitet:

Jag tror det ställer kanske ännu högre krav på en för man är väldigt medveten om att det jag som lärare gör, det kommer påverka mina elever och man tänker nog ännu mer på hur man pratar och hur man framförallt pratar om sin egen religion men om andra religioner också (Adam)

De blivande lärarna uttrycker en medvetenhet kring att de ska vara och förväntas undervisa utan att påverka eleverna åt en bestämd riktning. Lärarna utsätts mer eller mindre påtagligt för påtryckningar från olika håll, såsom styrdokumentet samt eleverna och deras föräldrar (Fredriksson, 2007:174). Den styrning som utifrån ovanstående citat verkar vara den mest påtagliga är den professionella, där den professionella och vetenskapliga kunskapen är idealet som eftersträvas (Fredriksson, 2007:176f). I det pluralistiska samhälle som vi är en del av är det viktigt att inte en värdering får gå före de andra utan att föräldrar kan förlita sig på att undervisningen sker på ett korrekt sätt utan att påverka eleverna i en ensidig riktning (Lendahls, 1986:19; Lgr 11:8). De blivande lärarnas kommentarer kan också ses som ett tecken på den modernisering och sekularisering som under lång tid har skett i samhället. Religionen och samhället blir skiljda från varandra på ett sätt som inte skedde under till exempel medeltiden. Religionen tillhör en sfär och skolan en annan, och utifrån det synsättet är det inte heller problematiskt eller uppstår det någon

konflikt mellan den personliga tron och skolans uppgift och roll. Uppdelningen kan därmed bidra till att de blivande lärarna kan agera på ett sätt i lärarrollen som skiljer sig från hur de tänker och agerar i en mer personlig eller privat roll (Sigurdsson, 2009:30f).

Objektivitet är helt naturligt

En tredje vinkel som framträder i hur begreppet objektivitet byggs upp berör mer hur objektiviteten kommer av sig självt, eller på ett naturligt sätt. Att vara objektiv är inget som reflekteras särskilt mycket kring, utan det är bara där. För Beatrice är det lite oklart om objektiviteten kommer naturligt, eller om det är en del av lärarrollen. Möjligtvis skulle man kunna hävda att objektiviteten som lärare har inkorporerats i henne och därmed blivit helt naturlig. Hon uttrycker det i alla fall som att:

När jag undervisar så glömmet jag bort det egentligen, att jag är muslim, jag undervisar som en neutral lärare, men så vet jag inte vad eleverna tycker om det (Beatrice)

Samtidigt som hon säger att hon undervisar som en neutral lärare nämner hon ändå direkt efter att det inte är säkert att eleverna uppfattar det på samma sätt. Beatrice har tidigare berättat att hon under sina VFU-perioder har varit tydlig med vad hon tror och att hon på flera sätt är en representant för sin tro. Även om hon inte uttrycker det själv kan det liknas vid några av de andra som säger vad de tror på för att eleverna ska kunna granska och kritisera dem, skillnaden är att Beatrice själv inte uttrycker att hon ser på det ur det perspektivet. Hanna, som är ateist, ser på objektiviteten som naturlig ur ett lite annat perspektiv. Genom sin livsåskådning så menar hon att hon är objektiv, något hon nämner två gånger under intervjun:

Så annars tycker jag det kan vara ett tecken på att jag är opartisk, att jag kan prata om alla religioner på samma sätt [...] samtidigt så tycker jag väl att styrkan är att jag är opartisk (Hanna)

Genom exemplen så går det att se att objektivitetsbegreppet som naturligt också kan byggas upp utifrån olika perspektiv. Den kritik som går att rikta mot den naturliga objektiviteten handlar just om den verkligen är objektiv. Lendahls skriver om att det hela tiden sker en påverkan på ett eller annat sätt, till exempel genom sättet som man låter eleverna arbeta i skolan. Hon menar att det är viktigt för de personer, lärare eller andra yrkesgrupper, som arbetar med barn och ungdomar att ha en medvetenhet om denna påverkan (Lendahls, 1986:18). Uttalanden från Beatrice och Hanna

skulle kunna visa på att de inte alltid har denna medvetenhet. En annan förståelse av främst Hannas uttalanden skulle kunna anknyta till den del av sekulariseringsteorierna som menar att sekulariseringen kan ske på olika nivåer, till exempel samhälls- eller personlig (Davie, 2007:49f). I och med att det har skett en sekularisering av Sverige på samhälls- nivå så kanske Hanna utgår från att ett icke-religiöst synsätt är det som är det neutrala och objektiva.

Sammanfattning

Frågan kring hur de blivande lärarna ser på sin kommande yrkesroll utifrån förväntningar på objektivitet och opartiskhet är något som angrips ur flera olika infallsvinklar. I intervjuerna framträder att objektiviteten egentligen anses omöjlig att uppnå, men att en medvetenhet och öppenhet kring sin egen utgångspunkt kan underlätta både för en själv och för eleverna. Objektiviteten kan också ligga i lärarrollen, i rollens funktion ligger även att man förhåller sig och tycker på ett visst sätt, som kan skiljas från den privata åsikten. Slutligen kan även sägas att objektiviteten anses finnas där utan några funderingar, den kommer och bara är där utan någon större reflektion eller medvetenhet.

Diskussion

I inledningen av det här arbetet hade jag många och olika funderingar och föreställningar kring hur de blivande religionslärarna skulle resonera och se på sin egen roll. Hur hanterar de det faktum att de är troende eller icke-troende samtidigt som de enligt läroplanen ska bedriva en ”saklig och allsidig” (Lgr 11:8) undervisning?

Den första frågeställningen handlade om vilka fördelar de blivande lärarna såg med sin livsåskådning och hänger givetvis tydligt ihop med den andra, som istället berörde nackdelarna med samma livsåskådning. De fördelar som de blivande lärarna nämnde var på många sätt kopplade till en större förståelse för andra religiösa människor. Samtidigt kan det bli problematiskt när man på samma gång inte är medveten om att man därigenom inte har det perspektiv som många av eleverna kommer ha. Över hälften av eleverna pratar inte om religion hemma och inte ens var tionde är så kallat organiserat religiös (Sjöborg, 2013:39f). Hur ska man förstå dessa elever och deras erfarenheter? Risken med att till stor del fokusera på de religiösa och förstå dessa är att man inte har rätt utgångspunkt för att de icke-religiösa verkligen ska kunna förstå. På samma gång ska det betonas att det säkerligen kan vara en stor tillgång att kunna förstå och förmedla en insikt i

vardagsreligionens liv. Jag tror att det alltid gäller att reflektera kring sin egen utgångspunkt och hur det påverkar undervisningen, vilket gäller både de religiösa och de icke-religiösa. En del av de troende uttrycker att de kommer att vara tydliga med sin egen tro, för att på så sätt låta eleverna granska det de säger. Det kan både vara en fördel och en nackdel. Riskerna finns att det lite frisäger lärarens eget ansvar för innehållet och vinklingen av undervisningen, samtidigt som det kan vara att föredra att eleverna vet lärarens utgångspunkt. Det är kanske bättre att veta lärarens utgångspunkt än att tro att denne har en objektiv och neutral position. Är det för övrigt möjligt? Går det att vara opartisk? Jag tror inte det, oavsett vad man tror eller inte tror innebär det att man har intagit en ståndpunkt. Det gör att jag även tycker det blir problematiskt när den icke-troende läraren uttrycker att hon är opartisk för att hon är ateist. Oavsett vilket kan det vara bra att återigen notera att det är blivande lärare det handlar om, det är på många sätt troligt att inställning och förhållningssätt kommer att förändras. När de är färdigutbildade och dagligen kommer möta elever med olika erfarenheter och trosuppfattningar tror jag det kommer vara svårt att inte påverkas.

När de blivande lärarna mer konkret är inne på nackdelarna med att vara troende eller icke-troende återkommer den problematik som finns för de troende lärarna, nämligen att kunna se de icke-troende elevernas utgångspunkt. När de blivande lärarna uttrycker att de inte ser några problem med att själva vara troende kan det visa på att det till viss del blir ett lite snävt perspektiv. Oavsett vilket ämne man undervisar i och vad man tror på eller röstar på tror jag det är viktigt att ifrågasätta sig själv och de värderingar man har. Det skulle förutom tro och ideologisk åsikt även kunna handla om hur kön, etnicitet, klass och sexuell läggning påverkar undervisning, bemötande och normer. Det framgår också i det avsnitt där de blivande lärarna framhåller att en nackdel kan vara att framställningen av olika religioner eller upplägget riskerar att bli snedvridet på grund av deras egen tro.

De resonemang som de blivande lärarna för kring objektiviteten eller opartiskheten tycker jag visar på de förväntningar som de upplever finns från samhället i övrigt. De är på många sätt medvetna om hur undervisningen förväntas vara, och att det kan vara något som de troende får brottas mer med än de lärare, eller blivande lärare, som inte lika tydligt bekänner sig till en bestämd religion. Utifrån intervjuerna som helhet upplever jag att det finns en särskild försiktighet hos de blivande lärare som anser sig vara kristna. Det går inte tydligt att förklara vad det beror på, men de uttrycker i kortare sammanhang och satser att de upplever att den kristna tron kritiserats i större utsträckning, till exempel i samband med resonemang om skolavslutningar. Det skulle kunna hänga ihop med att

en större del av den svenska befolkningen har någon erfarenhet och relation till kristendomen jämfört med till exempel taoismen. En anledning skulle också kunna kopplas till delar av sekulariseringen. Sverige räknas i vissa fall som ett av världens mest sekulariserade länder (Andersson & Sander, 2009:27). Eftersom Sverige på många sätt är ett land som är präglad av kristendomen innebär sekulariseringen på samhällsnivå att religionens roll minskar, vilket per automatik därmed är kristendomen. Kristendomen har under lång tid haft ett minskat inflytande, så även om andra religioner fortfarande kan ha betydligt mindre påverkan och inflytande i relation till kristendomen har de i relation till sig själv inte minskat på samma sätt. Sekulariseringens effekter har inte varit lika påtagliga för dessa religioner, eftersom den sekularisering som de har påverkats av snarare kan ha verkat på organisations- och individnivå (Davie, 2007:49f).

I många fall är det tydligt att de blivande lärarna på ett eller annat sätt är medvetna och relaterar sina upplevelser och resonemang till sekulariseringens påverkan på Sverige. Den del av sekulariseringen som jag uppfattar att de främst förhåller sig till är då den sekularisering som sker på den samhälls- och organisatoriska nivån. En möjlighet till detta skulle vara att de precis som de klassiska sekulariseringsteorierna menar att religionens roll minskar när samhället moderniseras (Sigurdson, 2009:28). Det är inte helt givet enligt andra, senare, teorier men relaterar inte lika mycket till den privatreligiositet som skulle vara anledningen till att religions roll minskar utan tar andra uttryck. Eftersom de troende personerna, den icke-troende alltså undantagen, bekänner sig till de mer klassiska religionerna är det möjligt att det är ett perspektiv som de ser eller upplever lika distinkt eller påtagligt.

I intervjuerna framträder att de blivande lärarna har lite olika strategier för att bemöta den potentiella konflikt som jag presenterade i problemet, där den egna tron kan ställas mot läroplanens mål på den allsidiga och sakliga undervisningen samt den professionella rollens krav på att vara icke-konfessionell i det sekulärt präglade Sverige. Även om strategierna skiljer sig på många sätt verkar det finnas en medvetenhet kring frågan som gör att jag tror att de kommer kunna förhålla sig till de påtryckningar som de utsätts för från olika håll (Fredriksson, 2007:174). Det är samtidigt viktigt att inte glömma att försöka se på olika fenomen ur flera perspektiv, för de religiöst troende kan det handla om att förstå de elever som inte har någon religiös erfarenhet eller grundsyn och för den icke-religiösa att just förstå de religiöst troende. För alla kommer de också att ifrågasätta sig själva och hela tiden vara medvetna om att den icke-neutrala position som de har kan påverka deras undervisning, vare sig de vill det eller ej.

Resultatens betydelse för lärarprofessionen

Vilken betydelse resultaten har för lärarprofessionen kan både vara relativt enkelt att se, samtidigt som det kan vara mer komplicerat. Om man ser det ur det enklare perspektivet är det relevant och av intresse att närmare studera på vilket sätt som blivande, troende eller icke-troende religionslärare resonerar kring det som kommer vara deras yrkesvardag. Genom att se hur de resonerar går det att närmare få en förståelse för de fördelar och nackdelar som en bestämd tro eller icke-tro kan medföra för en person som undervisar i religionskunskap. Likheter går att finna med Moulins (2011) studie av hur troende elever uppfattar religionsundervisningen, fast här har jag istället fokuserat på den blivande lärarens perspektiv. Det som är av betydelse för och påverkar lärarna blir genom det även av betydelse för lärarprofessionen. Samtidigt kan det vara svårt att se hur de blivande lärarnas resonemang ska påverka och vara av intresse med ett perspektiv på yrkesrollen. Det resultat som framträder kommer inte nämnvärt att förändra synen på religionskunskapen eller hur de troende eller icke-troende lärarna förhåller sig till sitt ämne. Det resultaten kan belysa och bidra med är en liten del eller ett visst perspektiv i hur en personlig åsikt inverkar på hur blivande lärare ser på sin egen roll och den undervisning som de bedriver eller kommer att bedriva. Frågan är om den personliga tron i någon utsträckning påverkar och inverkar på personens handlingar, och då kan hamna i konflikt med andra tankar och åsikter inom skolans värld (Sjögren, 2011:83f). Den personliga åsikten är i det här fallet religiös, men det skulle gå att tänka att liknande påverkan skulle kunna ske utifrån en ideologisk ståndpunkt. På så sätt kan resultatens betydelse för lärarprofessionen motiveras, även om det givetvis finns ännu fler perspektiv och aspekter som hade kunnat vara relevanta.

Slutsats

De blivande lärarna resonerar på olika sätt utifrån sin egen roll och hur den bidrar till för- respektive nackdelar i undervisningen och i förståelsen för eleverna och deras situation. Genom sin förkunskap och sin religiösa tro anser de som är religiöst troende att de har lättare att relatera till elever med en religiös tro. Den egna tron bidrar också till att de kan förmedla en djupare och större insikt i hur religion och tro kan påverka en persons vardagliga liv, samtidigt som den som är icke-troende har enklare att förstå de elever som inte tror eller har en personlig religiös erfarenhet. Som icke-troende är det också möjligt att på ett annat sätt se på religionerna med ett tydligare utifrånperspektiv, till

exempel gällande likheter och skillnader mellan olika religioner. De blivande lärarna förhåller sig hela tiden, på varierande sätt, till att undervisningen ska vara allsidig och saklig och resonerar kring objektiviteten på olika sätt. En del av lärarna är tydliga med sin egen ståndpunkt för att därigenom vara öppna mot eleverna och ge dem möjlighet att kritiskt granska det som de säger. De som inte meddelar sin egen religiösa utgångspunkt gör det snarare för att inte flytta fokus på undervisningen och det som sägs, även om de själva arbetar med att ha en så objektiv framställning som det anses vara möjligt att ha.

Vidare forskning

Under arbetet med en uppsats uppkommer givetvis många tankar och idéer kring andra områden som man skulle kunna utforska djupare eller gå vidare med. Det handlar dels om att bredda det område som den här undersökningen rymmer, men även om att utveckla den befintliga idén. Eftersom jag har fokuserat på blivande lärare hade en möjlighet varit att genomföra en liknande undersökning med yrkesverksamma lärare. Än mer intressant hade varit att genomföra undersökningen med samma personer om ett antal år, när de är färdigutbildade och har arbetat ett antal år inom skolan. En annan ingång hade varit att genom observation och intervjuer undersöka hur lärare faktiskt bedriver sin undervisning och om det hade gått att finna några skillnader som gick att koppla till undervisande lärares egen livsåskådning. Det finns med andra ord flera potentiella ingångar till vidare forskning kring undervisning och troende lärare i den icke-konfessionella skolan.

Litteraturförteckning

Almén, E . *Religious education in Sweden* i Almén, E & Øster, H C (red.) (2000). *Religious education in Great Britain, Sweden and Russia [Elektronisk resurs] : presentations, problem inventories and commentaries : texts from the PETER project*. Linköping: Linköping University Electronic Press

Tillgänglig på Internet: <http://www.ep.liu.se/ea/rel/2000/001/>

Andersson, D & Sander, Å (red.) (2009). *Det mångreligiösa Sverige: ett landskap i förändring*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Berglund, J & Gunner, G (red.) (2011). *Barn i religionernas värld*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Berglund, J & Larsson, G (red.) (2007). *Religiösa friskolor i Sverige: historiska och nutida perspektiv*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Bergström, G & Boréus, K (red.) (2012). *Textens mening och makt: metodbok I samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Björklund, M & Paulsson, U (2012). *Seminarieboken: att skriva, presentera och opponera*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Borevi, K. *Religion i skolan* i Karlsson Minganti, P & Svanberg, I (red.) (1997). *Religionsfrihet i Sverige: om möjligheten att leva som troende*. Lund: Studentlitteratur

Bromander, J. *Religiositet i Sverige* i Weibull, L, Oscarsson, H & Bergström, A (red.) (2013). *Vägskäl: 43 kapitel om politik, medier och samhälle : SOM-undersökningen 2012*. Göteborg: SOM-institutet

Christiano, K J. *Assessing modernities: From "Pre-" to "Post- to "Ultra-"* i Beckford, J A. & Demerath, N. J. (red.) (2007). *The SAGE handbook of the sociology of religion*. 1. ed. London: SAGE

Davie, G (2007). *The sociology of religion*. London: SAGE

Demerath III N.J. *Secularization and Sacralization Deconstructed and Reconstructed* i Beckford, James A. & Demerath, N. J. (red.) (2007). *The SAGE handbook of the sociology of religion*. 1. ed. London: SAGE

Esaiasson, P, Gilljam, M, Oscarsson, H & Wängnerud, L (red.) (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik

Falkevall, B (2010). *Livsfrågor och religionskunskap [Elektronisk resurs] : en belysning av ett centralt begrepp i svensk religionsdidaktik*. Stockholm: Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete, Stockholms universitet

Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-32373>

Falkevall, B (red.) (2013). *Att undervisa i religionskunskap: en ämnesdidaktisk introduktion*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Fredriksson, A. *Läraryrket och den politiska styrningen av skolan* i Pierre, J (red.) (2007). *Skolan som politisk organisation*. 1. uppl. Malmö: Gleerup

Graneheim, U H, & Lundman, B (2004). *Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness*. *Nurse Education Today*, 24(2), 105-112

Hagevi, M. *Sakralisering efter sekularisering?* i Holmberg, S & Weibull, L (red.) (2001). *Land, Du välsignade?: SOM-undersökningen 2000*. Göteborg: SOM-institutet, Univ

Hagevi, M. *De postsekulära generationerna* i Holmberg, S & Weibull, L (red.) (2007). *Det nya Sverige: trettiosju kapitel om politik, medier och samhälle : SOM-undersökningen 2006*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet

Hellman, E (2011). *Vad är religion?: en disciplinteoretisk metastudie*. Nora: Nya Doxa

Klasson Sundin, M. *Religionsfrihet för barn?* i Berglund, J & Gunner, G (red.) (2011). *Barn i religionernas värld*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Kvale, S & Brinkmann, S (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Larsson, R (1992). *Introduktion till religionspedagogiken*. 3., rev. uppl. Lund: Teologiska institutionen, Univ

Larsson, R. *Religionsundervisningen i svensk skola – en historisk exposé* i Andersen, P B., Dahlgren, C, Johannesson, S & Otterbeck, J (red.) (2006). *Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*. København: Museum Tusulanums Forlag/Københavns universitet

Lendahls, B (1986). *Religion i skolan - men hur?: metod- och debattbok för lärare och blivande lärare i grundskolan*. Uppsala: EFS-förlaget

Lendahls, B, Nordheden, I & Stålstedt, U (1990). *Kulturmöten i klassrummet*. 1. uppl. Stockholm: Utbildningsförlaget

Linnér, B & Westerberg, B (2009). *Att undervisa är att välja: mångkulturalitet, innehåll och*

meningsskapande. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011 [Elektronisk resurs] (Gy 11). (2011). Stockholm: Skolverket

Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2077/31404>

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 [Elektronisk resurs] (Lgr 11). (2011). Stockholm: Skolverket.

Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2077/31382>

Löfstedt, M. *Mångfald, berättande och livsfrågor – om religionskunskapsämnet i skolans tidigare år* i Berglund, J & Gunner, G (red.) (2011). *Barn i religionernas värld*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Löfstedt, M (red.) (2011). *Religionsdidaktik: mångfald, livsfrågor och etik i skolan*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

MacMullen, I (2007). *Faith in schools?: autonomy, citizenship, and religious education in the liberal state*. Princeton: Princeton University Press

Mendieta, E & VanAntwerpen, J (red.) (2011). *The power of religion in the public sphere*. New York: Columbia University Press

Moulin, D (2011). *Giving voice to 'the silent minority': the experience of religious students in secondary school religious education lessons*. *British Journal of Religious Education*, 33(3)

Persson, S. *Lärarkåren som agent på skolarenan* i Pierre, J (red.) (2007). *Skolan som politisk organisation*. 1. uppl. Malmö: Gleerup

Risenfors, S & Gurdal, S. *Kategorisering om kultur och etnicitet* i Henry, A, Gurdal, S & Asplund Carlsson, M (red.) (2011). *Lärarkyrket: ett mångfasetterat uppdrag*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Shadid, W A & van Koningsveld, P S (1994). *Religious freedom and the position of Islam in western Europe: opportunities and obstacles in the acquisition of equal rights (with an extensive bibliography)*. Kampen: Kok Pharos

Sigurdson, O (2009). *Det postsekulära tillståndet: religion, modernitet, politik*. Göteborg: Glänta production

Sjöborg, A (2013). *Religious education and intercultural understanding: examining the role of religiosity for upper secondary students' attitudes towards RE*. *British Journal of Religious Education*, 35 (1)

Sjögren, F (2011). *Den förhandlade makten [Elektronisk resurs] : kulturella värdekonflikter i den*

svenska skolan. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2011

Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2077/26677>

Taylor, C. *Why we need a radical redefinition of secularism* i Mendieta, E & VanAntwerpen, J (red.) (2011). *The power of religion in the public sphere*. New York: Columbia University Press

Trost, J (2010). *Kvalitativa intervjuer*. 4., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

van der Want, A, Bakker, C, ter Avest, I & Everington, I (red.) (2009). *Teachers responding to religious diversity in Europe: researching biography and pedagogy*. Münster: Waxmann

Weibull, L. *Världsreligioner i Sverige* i Weibull, L, Oscarsson, H & Bergström, A (red.) (2012). *I framtidens skugga: fyrtiotvå kapitel om politik, medier och samhälle : SOM-undersökningen 2011*. Göteborg: SOM-institutet

Weibull, L & Strid, J. *Fyra perspektiv på religion i Sverige* i Holmberg, S, Weibull, L & Oscarsson, H (red.) (2011). *Lycksalighetens ö: fyrtioen kapitel om politik, medier och samhälle : SOM-undersökningen 2010*. Göteborg: SOM-institutet

Willaime, J-P. *Different Models for Religion and Education in Europe* i Jackson, R (red.) (2007). *Religion and education in Europe: developments, contexts and debates*. Münster: Waxmann

Bilaga 1: Intervjuguide

Vilken livsåskådning anser du dig tillhöra?

När du har VFU på skolor, har du på dig några saker som kan visa på vilken religiös tillhörighet du har? (Till exempel kors, slöja, kippa)

(Vad var det som gjorde att du ville bli religionslärare?)

Berättar du för eleverna vad du tror på?

- Hur gör du detta?
- I vilket skede av din VFU gör/gjorde du detta?

Hur ser du på att du som (icke-)troende lärare ska undervisa i alla religioner?

- Hur ser du på att undervisa i/om din egen religion?
- Hur ser du på att undervisa i de andra religionerna/livsåskådningarna?

Vad tror du om din egen påverkan på eleverna?

Vad ser du för för- respektive nackdelar med att du som troende (eller icke-troende) ska bli religionslärare?

Tror du att din bild och ditt förhållningssätt kommer att ändras när du väl har jobbat i fem-tio år?